ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ҮШКҮ СЕССИЯЗЫ

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. ДЕКАБРЬ 21 СУББОТА № 301 (5705).

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

Өртээ 2 көп.

Чеди чылдың сөөлгү чылдарының планы болгаш бюджеди бадылаттынган

1964—1965 чылларда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинин

ХООЙЛУЗУ

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинин Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

1. ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери-биле кады белеткээни 1964—1965 чылларда ССРЭ-нин улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планын Эвилелдиң Совединиң, Националдар Совединиң бюджет комиссияларының болгаш Националдар Совединиң Экономиктиг комиссиязының киирген эдилгелери-биле кады чүүлдүг деп санаар.

2. 1964—1965 чылларда ССРЭ-нин улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының талазы-биле палаталарның бюджет комиссияларының болгаш Националдар Совединиң Экономиктиг комиссиязының түңнелдеринде киирген саналдарны болгаш демдеглелдерни, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының хуралдарынга депутаттарның чугаалаан саналдарын болгаш демдеглелдерин хынап көрүп, оларның талазы-биле чогуур шиитпирлерни хүлээп алырын ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинге дагзыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1963 чылдың декабрь 19.

1964—1965 чылларда Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинин Күрүне бюджединиң дугайында

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинин

ХООЙЛУЗУ

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинин Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

1 үүл. ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң киргени, ССР Эвилелинин 1964 чылда Күрүне бюджедин Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң бюджет комиссияларының илеткелдерин өзугаар хүлээп алдынган өскерилелер-биле кады, тодаргайларга: бүгү орулгалар талазы-биле 91.925.536 мун рубль түнге болгаш бүгү чарыгдалдар талазы-биле 91.385.282 мун рубль түнге, чарыгдалдардан орулгалар 540.254 мун рубль түнге ажып турар кылдыр бадылаар.

2 үүл. 1964 чылда ССРЭ-нин Күрүне бюджединге күрүне болгаш кооператив бүдүрүлгелеринден база организацияларындан орулгаларны—саарылга үндүрүүн, арыг орулгалардан шилчилгелерни, олча-ажык үндүрүүн болгаш социалистиг ажыл-агыйдан кирер өскедаа орулгаларны—84.722.103 мун рубль түнге доктаадыр.

3 үүл. 1964 чылда ССРЭ-нин Күрүне бюджединге улус ажыл-агыйын акшаландырарынга чарыгдалдарны — химия, нефть, машина тудуушкун үлетпүрүн болгаш аар үлетпүрүнүн өске-даа адырларын, тудуг индустриязын, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүн, көдээ ажыл-агыйны, транспортту, чурттала-коммунал ажыл-агыйын болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларын улам ыңай хөгжүдеринге — 38.746.259 мун рубль нинти түнге доктаадыр.

4 үүл. 1964 чылда ССРЭ-нин Күрүне бюджединге социал-культура хемчеглерин—бүгү-ниитиниң өөредилгезиниң школаларын, техникумнарны, дээди өөредилге черлерин, эртем-шинчилел албан черлерин, профессионал-техниктиг өөредилге черлерин, библиотекаларны, клубтарны, театрларны, парлалганы, радио дамчыдылгазын болгаш чырыдыышкын база культура талазы-биле өске-даа хемчеглерни; эмнелгелерни, уруглар яслилерин, санаторийлерни болгаш кадык камгалалының базе күш-культураның талазы-биле өске-даа албан черлерин; пенсия болгаш пособиени—акшаландырарынга 32.800.370 мун рубль нинти түнге, ооң иштинде күрүненин социал страхование бюджединиң талазы-биле 9.854.903 мун рубль кылдыр доктаадыр.

5 үүл. 1964 чылда ССРЭ-нин Күрүне бюджединиң чурт камгалалынга дөзевилелди 13.289.000 мун рубль түнге доктаадыр.

6 үүл. 1964 чылда ССРЭ-нин Күрүне бюджединге күрүне эрге-чагыргазының органнарының, күрүне эргелелиниң органнарының, судтун болгаш прокуратурзының чарыгдалынга дөзевилелдерни 1.109.949 мун рубль түнге доктаадыр.

7 үүл. 1964 чылда эвилел бюджедин орулгалар талазы-биле 43.181.578 мун рубль түнге болгаш чарыгдалдар талазы-биле 42.641.324 мун рубль түнге, чарыгдалдардан орулгалар 540.254 мун рубль түнге ажып турар кылдыр бадылаар.

8 үүл. 1964 чылда эвилелдешкен республикаларның күрүне бюджеттерин орулгалар болгаш чарыгдалдар талазы-биле 50.075.302 мун рубль түнге доктаадыр, ооң иштинде эвилелдешкен республикалар талазы-биле:

(Мун рубль-биле)

Россия Совет Федеративтиг Социалистиг Республика	29.163.260
Украин Совет Социалистиг Республика	8.292.073
Белорус Совет Социалистиг Республика	1.531.683
Үзбек Совет Социалистиг Республика	1.598.918
Казах Совет Социалистиг Республика	3.912.663
Грузин Совет Социалистиг Республика	837.310
Азербайджан Совет Социалистиг Республика	819.631
Литва Совет Социалистиг Республика	692.986
Молдав Совет Социалистиг Республика	435.275
Латви Совет Социалистиг Республика	553.329
Киргиз Совет Социалистиг Республика	473.857
Таджик Совет Социалистиг Республика	435.097
Армян Совет Социалистиг Республика	533.246
Туркмен Совет Социалистиг Республика	422.200
Эстон Совет Социалистиг Республика	373.774.

9 үүл. 1964 чылда ниити эвилелдиң күрүне үндүрүүлериннен болгаш орулгаларындан эвилелдешкен республикаларның күрүне бюджеттеринге шилчидилгелерни дараазында хемчээлдерге бадылаар:

а) саарылга үндүрүүнүң талазы-биле шилчилгелер: РСФСР — 27,2 хуу, Украин ССР —27,6 хуу, Белорус ССР —50,9 хуу, Үзбек ССР — 85,9 хуу, Казах ССР — 100 хуу, Грузин ССР—85 хуу, Азербайджан ССР — 83,6 хуу, Литва ССР — 79,9 хуу, Молдав ССР — 25,4 хуу, Латви ССР—19,3 хуу, Киргиз ССР — 92,9 хуу, Таджик ССР—98,8 хуу, Армян ССР—100 хуу, Туркмен ССР—100 хуу, Эстон ССР—52 хуу;

б) 1964 чылда тарадыр күрүненин 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг үзэлизиниң түнүнден — 50 хуу;

в) чондан тырттар олча-ажык үндүрүүнден Таджик ССР-нин күрүне бюджединге — 100 хуу.

1964 чылда Эвилелдиң бюджединиң акша-хөрөңгилериннен Казах ССР-нин күрүне бюджединге 1.237.392 мун рубльди, Армян ССР-нин күрүне бюджединге 34.246 мун рубльди болгаш Туркмен ССР-нин күрүне бюджединге 59.706 мун рубльди 1964 чылда ССРЭ-нин улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планы-биле көрдүнген хемчеглерни акшаландырарын хандырарынга үндүрүп бээр.

10 үүл. 1965 чылда ССРЭ-нин Күрүне бюджедин орулгалар талазы-биле 101.180.084 мун рубль түнге болгаш чарыгдалдар талазы-биле 100.375.821 мун рубль түнге, чарыгдалдардан орулгалар 804.263 мун рубль түнге ажып турар кылдыр бадылаар.

11 үүл. Эвилелдиң Совединиң, Националдар Совединиң бюджет комиссияларының түңнелдеринде болгаш Националдар Совединиң Экономиктиг комиссиязының эдеринчи илеткелинде 1964 — 1965 чылларда ССРЭ-нин Күрүне бюджединиң талазы-биле айыткан саналдарын бөлгаш сүмелерин, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының хуралдарынга депутаттарның чугаалаан саналдарын болгаш сүмелерин көрүп, ол талазы-биле чогуур шиитпирлерни хүлээп алырын ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинге дагзыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президимунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1963 ч. декабрь 19.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ҮШКҮ СЕССИЯЗЫ АЖЫЛЫН ДООСКАН

Декабрь 19 — Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң алдыгы чыылдазының үшкү сессиязының дөртү хүнү. 1964—1965 чылларда ССРЭ-нин улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының болгаш Күрүне бюджединиң сессияга чугаалажын көөрү-биле кирген төлевилелдерин улустун соңгутканнары үш хүннерниң дургузында совет парламентиниң хуралдарынга чугаалашкан.

Бөгүн эртенгиниң 10 шакта Кремльдиң Улуг ордузунда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хуралдаар залынга Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң каттышкан хуралы ажыттынган. Эвилелдиң Совединиң даргазы **И. В. Спиридонов,** Националдар Совединиң даргазы **Я. В. Пейве,** Эвилелдиң Совединиң даргазының оралакчылары болгаш Националдар Совединиң даргазының оралакчылары президиум столунуң артында олуттарны эзлепкеннер.

Ложаларга эштер **Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, А. И. Микоян, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, Н. С. Хрущев Н. М. Шверник, В. В. Гришин, Л. Н. Ефремов, П. Е. Шелест, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, Л. Ф. Ильичев, В. И. Поляков, Б. Н. Пономарев, В. Н. Титов, А. Н. Шелепин** олар көстүп келирге, депутаттар болгаш аалчылар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле ужурашкан. Шупту туруп келген.

Хуралды даргалаан — Националдар Совединиң даргазы депутат Я. В. Пейве, дүүн Москвада келген улус демократтыг Алжир республиканың партия-чазак төлээлери залда чедип келген деп дыңнаткан. Национал-хосталыышкын фронтузунуң политбюро кежигүнү болгаш Алжирниң национал хуралының даргазы Хадж Бен Алла төлээлерни баштап чоруур. Депутаттар адыш часкаашкыннары-биле аалчыларга байыр чедирген.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин Даргазының оралакчызы, ССРЭ-нин Күрпланының даргазы, депутат **П. Ф. Ломако** допчу харыы чугаалаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин Дээди Советке чугаалажын көөрү-биле киргени 1964—1965 чылларда бистин чуртувустун улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планын Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң бюджет комиссиялары, Националдар Совединиң экономиктиг комиссиязы, сессияга чүве чугаалаан бүгү депутаттар бүрүү-биле чүүлдүгүнүн деткээн деп ол чугаалаан. Улус ажыл-агыйының планы болза СЭКП-нин XXII съездинин болгаш бистин партиянын ТК-зының декабрь Пленумунун шиитпирлери-биле дүүштүр ажылдап кылдынган деп, бир эп-сеткилдиг демдеглеп турган.

Хөй-хөй депутаттар боттарының саналдарынга химия үлетпүрүн хөгжүдериниң айтырыгларынче улуг кичээнгейни салганнар деп, эш Ломако демдеглээн. Ол болза СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунун шиитпирлерин амыдыралга эң дүрген боттандырар дугайында бүгү улусчу сагыш салыышкынны херечилеп турар.

Улус ажыл-агый планының онааладаларын кыска хуусаада совнархоз, бүдүрүлге болгаш тудуушкун бүрүзүнге чедирери, ону чугаажок күүседирин хандырар тодаргай хемчеглерни ажылдап кылыры эргежок чугула деп оратор демдеглээн.

П. Ф. Ломако бодунун допчу сөзүнге улус ажыл-агыйының планын сессияга чугаалажын турда, депутаттарның чугаалаан элээн хөй саналдарынга болгаш сүмелериниң доктаагаш, ол бүгү саналдар болгаш сүмелер бүгү талазы-биле өөренип көрдүнген турар деп медеглээн.

Бодунун Төрээн Коммунистиг партиязының болгаш ооң ленинчи Төп Комитединиң шылгарангай удуртулгазы-биле маадырлыг совет улус 1964 — 1965 чылларда көрдүнген планны долдур болгаш ажыр күүседирин эрес-шудургу күш-ажылы-биле хандырар дээрзинге чигзиниг чок деп, эш Ломако чугаалаан. Улус ажыл-агыйын химижидериниң, чурттун экономиказын улам-на дүрген хөгжүдериниң болгаш чөнүүн чаагай чоруун бедидериниң программазын чеднишкинниг боттандырарынга быжыг үндезин ооң-биле салдынган турар.

Сессия болза 1964 — 1965 чылларда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында Хоойлуну хүлээп алырынче кирген. Бадылаашкынны тус-тус — палаталар аайы-биле чоруткан.

1964 — 1965 чылларда ССРЭ-нин улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының дугайында Хоойлуну ССРЭ-ниң Дээди Соведи чангыс үн-биле хүлээп алган.

Ооң соонда депутаттар ССРЭ-ниң Саң министри, депутат **В. Ф. Гарбузовтун** допчу харыызын дыңнаан.

Чазактың киргени 1964 — 1965 чылларда ССРЭ-нин Күрүне бюджедин ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хуралдарынга бүгү талазы-биле чугаалашкан болгаш санал берген бүгү депутаттар чангыс эп-сеткилдиг деткээн деп эш Гарбузов чугаалаан. Чурттун бюджеди коммунистиг тургузуушкуннун сорулгаларын бүрүн харыылап турар дээрзин депутаттар саналдарынга демдеглээн. Чеди чылдың доостур чылдарында бюджет болза, химия үлетпүрүн дүрген хөгжүдериниң кайгамчык улуг программазын, көдээ ажыл-агыйны болгаш экономиканың өске-даа адырларын улам ыңай көдүрерин, чонуун чаагай чоруунун өзүлдезин акша-хөрөңгилер-биле хандырар.

Бюджетте көрдүнген ССРЭ-нин чепсектиг күштеринге чарыгдалдарны кызырары делегей байдалын кадыгыдарынга, бүгү делегейге тайбың дээш демиселдиң хөрээнге совет күрүненин чаа боттуг салыышкынныдыр дээрзин, Дээди Советтиң депутаттары демдеглеп турганнар деп эш Гарбузов уламчылаан.

Палаталарның бюджет комиссияларының, Националдар Совединиң Экономиктиг комиссиязының болгаш тус-тус депутаттарның чугаалаан саналдарынга болгаш сүмелеринге эш Гарбузов доктааган. 1964 — 1965 чылларда ССРЭ-ниң Күрүне бюджедин чугаалажын турда, депутаттарның чугаалаан бүгү саналдарын ССРЭ-ниң Саң министеротвозу хөгжөнгейлиг көрүп, чогуур хемчеглерни алыр, а чазактың шиитпирлээри негеттинер айтырыглар талазы-биле ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинге чогуур саналдарны киирер деп, ол медеглээн.

Улус ажыл-агый планының чедишкиннинг күүсеттинери иштики ажыл-агый курлавырларын эң чүткүлдүг дилеп тыварын, улуг-даа, биче-даа чүвеге камналганың эң шынгыы чурумун боттандырарын, бүдүрүлге болгаш организация бүрүзү күрүненин сагылга-чурумун ыраавыла сагырын негеп турар.

1964 — 1965 чылларда ССРЭ-нин Күрүне бюджединиң дугайында Хоойлуну болгаш 1962 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчёттуг бадылаар дугайында доктаалды ССРЭ-ниң Дээди Соведи бир үн-биле хүлээп алган.

Ооң соонда ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунун Чарлыктарын бадылаар дугайында илеткелди ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Секретары, депутат **М. П. Георгадзе** кылган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң ийиги болгаш үшкү сессияларының аразында үеде ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун чогуур хоойлуларны болгаш доктаалдарны, ооң иштинде ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунун Даргазының оралакчызынга Н. Г. Игнатовту сонгуур дугайында база ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунун Даргазының оралакчызынга Н. Х. Арутюнянны сонгуур дугайында доктаалдарны хүлээп алган, үндүрген Чарлыктарын ССРЭ-ниң Дээди Соведи бир үн-биле бадылаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң алдыгы чыылдазының үшкү сессиязы ооң-биле бодунун ажылын доосканы.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң Дээди Совединиң — үшкү сессиязы. Хуралдаар залда.

СЭТА-ның фотохрониказы.

1962 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчётту бадылаар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң

доктаалы

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинин Дээди Совединиң **доктаадыры болза:**

1962 чылда ССРЭ-нин Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчётту орулгаларының талазы-биле 84.306.174 мун рубль түнге, чарыгдалдарының талазы-биле 82.154.194 мун рубль түнге, чарыгдалдардан орулгалар 2.151.980 мун рубль түнге ажып турар кылдыр бадылаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1963 чылдың декабрь 19.

Алжирниң партия-чазак төлээлерин Н. С. Хрущевтуң хүлээп алганы

СЭКП Төп Комитединиң Бирги секретары болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы Н. С. Хрущев декабрь 19-та Кремльге Национал хосталыышкын фронтузунуң политбюро кежигүнү болгаш Алжирниң национал хуралының даргазы Хадж Бен Аллага баштаткан Улус Демократтыг Алжир Республиканың партия-чазак төлээлерин хүлээп алган.

Н. С. Хрущев-биле төлээлернин аразынга беседа болган, аңаа СЭКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазының бирги оралакчызы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-нын Президиум кежигүнү болгаш секретары Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-нын секретары Б. Н. Пономарев болгаш өскелер-даа киришкен.

Алжир таладан беседага Национал хосталыышкын фронтузунуң политбюро кежигүнү, УДАР-ның Министрлер Чөвүлелинин даргазының оралакчызы Мохаммеди Саид, НХФ-тин политбюрозунуң харыысалгалыг ажылдакчызы Мохаммед Лебжауи киришкен.

(СЭТА).

СЭТА-НЫҢ ДЫННАДЫЫ

„Космос-24" ужудуушкунда

1963 чылдың декабрь 19-та Совет Эвилелинге Черниң «Космос-24» деп кылымал спутнигиниң эзлчеглиг салып үндүрүүшкүнүн боттандырган.

1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлаан программазы өзугаар космос делгеминиң шинчилелдерин үргүлчүлээриннге таарыштырган эртем аппаратуразын ол спутникте тургускан.

Спутникти орбита-орукче дараазында параметрлер-биле салып үндүрген:

— Черни долганырының эге үези—90,5 минута;

— Черниң кырындан эң ырак эртериниң хемчээли (апогеязы)—408 километр;

— Черниң кырындан эң чоок эртериниң хемчээли (перигеязы) —211 километр;

— Экваторже орбитаның ийленчээниң булуну—65 градус.

Спутникте эртем аппаратуразындан ангыда бар түүлдер болза:

— 19,995 мегагерц частотага ажылдап чоруур радиодамчыкчызы;

— Орбитаның элементилерин ылантыг хемчээриниң радиосистемазы;

— Приборларның болгаш эртем аппаратуразының ажылының дугайында медээлерни Черже дамчыдар радиотелеметриктиг система.

Спутникте тургускан аппаратура чогумчулалдыг ажылдап чоруур.

Таарыштырылга-саналга төвү кээп турар информацияны ажылдап кылырын чорудуп турар.

Эки дыңнадыглар

★ Алтайның трактор заводунуң шууштурулга шугумнарындан Сибирьниң болгаш Казахстанның кур черлериниче пландан ажыр хөй тракторлар кирер. Ол мурнакчы бүдүрүлгениң коллективи ам безин Россияның 30 миллиардынга киириштир каш чүс миллион рубльди киргеннер.

★ Березово — Урал аразының газ дамчыдылгазының тудугжулары баштайгы моондакты — даг аразында агып чыдар Издель хемни эрте бергеннер. Газ дамчыдылгазын черге хөөп кылыры берге байдалга эртип турган. Ол хирэзинде-ле ажылды графикти мурнап күүсеткилээн. Газ одалгазын соңгу Уралдың хоорайлары 1964 чылдың ужунда алырлар.

★ Соңгу Осетияның химиязы онаалгага немелде кылдыр 550 тонна бутилацеттаны ажылдап кылган. «Электроцинк» заводтуң металлургтары цинк бүдүрүлгезиниң артыындан пландан ажыр 1200 тонна күгүр кислотазын ажылдап кылган.

★ Луганск областың Рубежныйда химия комбинадында будуурунга болгаш ядохимиктерге хереглээр продуктулар бүдүрер талазы-биле комплексини ажыглалга 20 хонук эрте киирген. Ол бүдүрүлгени ажыглалга киргениби-биле холбаштыр «Рубежанскхимстрой» трестиң коллективи тудугмонтаж ажылдарының чыл планын күүседип доозупкан.

★ Кооператив бүдүрүлгезиниң аныяк адыры — консерва үлетпүрү — улам ыңай хөгжүүр. Чылдың төнчүзүнге чедир чүгле Россия Федерациязынга болгаш Украинага хереглел кооперациязының элээн каш консерва заводтары ажыглалга кирер. Ол заводтар Рязань, Тамбов, Липецк, Винница, Волынь, Хмельницк, Полтав болгаш Сума областарда бар болуп турарлар.

СОВЕТ ТУРГУЗУГ

Чер-чер Советтериниң доктаамал комиссияларының эргелериниң калбарганы

СЭКП-ниң XXII съездизинге хүлээп алган партиялың Программазында күрүневи эргелеп башкарарының демократтыг принциптерин улам ынай хөгждүрүмче улуг сагыш салып турар. Ол ажылга эң кол черни ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтери эзлөөр. Советтер дамчыштыр чон күрүнениң эң чугула ажыл-херектерин башкарып турар. Советтер болза чоннуң эрге-чагырганының кол формазы болур. Партиялың Программазында Советтериң доктаамал комиссияларының эргелерин калбартырын болгаш оларның ажыл-чорудулгазын идепкейжидерин онзалап айыткан.

Доктаамал комиссиялар дээрге, Советтериң долу эргелиг органнарыдыр. Олар болза чон ортузунга кирип, хөй санныг активке даянмышаан, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң аңгы-аңгы адырларын эргелеп башкарарынче ажылчы чоннарның калбак массаларын эвилелдеп турар. Партиялың айтыышкынын күүсетпишаан, Кызыл хоорай Совединиң күүсекчи комитеди доктаамал комиссияларның эргелерин калбартыр дугайында айтырыгны хоорай Совединиң сессиязынга киирген. Хоорай Совединиң доктаамал комиссияларынга кандыг эргелерни бергенил?

Материалдыг чүүлдерни хуваап сайгарарынга, бюджетке, улус ажыл-агыйының планынга өскерилгелерни киирбейн, хоорайның девискээринде туруп турар албан, бүдүрүлге черлери болгаш организациялар ыявыла күүседир тускай шиитпирни үндүрер эргелиг.

Хоорай Совединин, доктаамал комиссияларның үндүрген шиитпирин чогуур үезинде ийикпе чедир күүсетпээн таварылгада албан черлериниң, бүдүрүлгелериниң, организацияларның удуртукчуларын хөй-ниитинин буруу шавышкынынга киирер болгаш ол дугайын хоорай Совединиң сессиязынга дыңнадыр, парлалгага бижиир, радиога дамчыдар. Оон-биле кады ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң болгаш оон килдистериниң эрге-хүлээлгезинге кирип турган чамдык айтырыгларны доктаамал комиссияларның эргезинче шилчиткен. Оларның чамдыызын мооң алданга көргүзерге мындыг. Культура болгаш улус өредилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссия дараазында айтырыгларны шиитпирлээр эргелиг: бүгү-ниити өредилге дугайында Хоойлунуң күүселдезин хынаар; школа-интернатка уругларын тургузары-биле чоннуң киирген билдириишкиннерин өренип көөр; уругларны күрүне хандырылгазынга киирер дугайында, уруглар хүнзедир турар школаның болгаш школа-интернаттың уругларын хөлези төлөөгинден хостаарының айтырыгларын шиитпирлээр; школачыларның чайгы, кышкы дыштанылгазының хемчеглерин организастаар.

Чаагайжыдылганын болгаш коммунал ажыл-агыйның доктаамал комиссиязы: хоорайны ногаанчыдарының планын көөр болгаш бадылаар; коммунал бүдүрүлгелериниң ажылын хынаар; хоорайны ногаанчыдарының база чаагайжыдарының планының күүселдезин хынаар болгаш өске-даа айтырыгларны шиитпирлээр.

Чуртталга-амыдыралдың доктаамал комиссиязы: хоорайның чуртталга фондузунуң капитал септелгезин хынаар; албан черлериниң бажыңнарының, чуртталга шөлүнүн хуваалдазын хынаар; хоорайның чурттакчыларының иштинде артык шөл эжелеп олурар кижилерни дилеп тывар болгаш ол шөлдү өскээр хуваар; чурттаар аргажок апарган бажыңнарны тывар болгаш оларны бузар дугайында айтырыгны белеткээр.

Харылзаа, транспорт, үлетпүр талазы-биле доктаамал комиссия: автобустарның маршрудунуң графигин тургузар база бадылаар болгаш хоорайның автобус парыгының ажылын хынаар; хоорайның бүдүрүлгелериндe үндүрүп турар чоннуң калбак хереглелиниң барааннарын хынаар.

Садыгның болгаш хөй-ниити чемненилгезиниң доктаамал комиссиязы: хөй-ниити чемненилгезиниң бүдүрүлгелерин болгаш садыг четкилерин хуваап тургузарының планын кылыр; садыг бүдүрүлгелериниң ажылдаар шагын бадылаар болгаш оон күүселдезин хынаар.

Бюджет болгаш сан-хөөнүң доктаамал комиссиязы: страхование төлевиринден, чер база тудуг үндүрүүнден хостаар дугайында чамдык хамаатыларның киирген билдириишкинин чугаалажып көөр; саарылга үндүрүүнүң талазы-биле хоорай бюджединиң орулгалыг кезииниң күүселдезин хынаар; оон ангыда өскедаа кол айтырыгларны шиитпирлээрин доктаамал комиссияларга дааскан.

Хоорай Совединиң доктаамал комиссияларының эргелери болгаш хүлээлгелери үстүнде айыткан чүүлдербиле кызыгаарлаттынмазын демдеглээр ужурлуг. Оларның ажыл-херээ хөй янзы. Советке болгаш оон күүскомунга чугаалажып көөр ажыл-агый база культура тургузуушкунунуң айтырыгларын белеткээринге киржир, ол айтырыглар талазы-биле сүмезин база саналдарын киирип, эдеринчи илеткелди кылыр; Советтиң болгаш күрүнениң үстүү органнарының үндүрген шиитпирлериниң күүселдезиниң хыналдазын кылыр; ол шиитпирлерни херек кырынга күүседир сорулга-биле чон ортузунга ажылды чорудар: боттарының эки туразы-биле азы Советтиң дааскынын өзугаар, чок болза күүскомунуң дилээ-биле комитеттиң килдистериниң ажылын хынап көөр. Олар чуртталга-коммунал тудугнун, чаагайжыдылганың, чоннуң культура-амыдырал хандырылгазының ажылын хынап болурлар. Боттарының хуралдарынга күүскомунуң килдистериниң болгаш өске организацияларның, бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң информацияларын, илеткелдерин дыңнаар, чугаалажып турар айтырыының талазы-биле документилерин негээр эргелиг.

Кызыл хоорай Совединиң чанында 9 доктаамал комиссия ажылдап турар. Оларның составында хоорай Совединиң 90 депутады кирип турар. Оон-биле кады доктаамал комиссияларның ажылында хоорай активинден 140 кижи киржип турар. Комиссияларның хөй нуруузу хоорай Совединиң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Хамаарышкан черлеринге оларның салдары илдең апарган. Чижээ, садыг база хөй-ниити чемненилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссияны депутат эш Б. Л. Иргит баштап турар. Комиссияның составынга 11 депутатты сонгаан болгаш олар ажылын план ёзугаар чорудуп турар. Комиссияның кежигүннери ажылды хуваажып алган. Үлетпүр барааннарының талазы-биле депутат М. Салчак, аъш-чем барааннарының талазы-биле депутат Л. Зуева, ниитиниң чемненилгезин депутат Г. Мамедова харыылаар.

Комиссия бо чылдың апрельде школалар буфетеринин ажылын хынаан, а ол-ла айның төнчүзүнде хөй-ниитиниң контролёрлары-биле кады садыг бүдүрүлгелериниң, хөй-ниити чемненилге черлериниң часкы, чайгы садыглаашкынга белеткелин хынаан. Хыналданың түңнелин хоорай Совединиң күүскомунуң хуралынга чугаалашкан. Комиссияның кежигүннери июньда үлетпүр барааннарының, суттун, эзиртпес сускуннуң саарылгазын хынап көргеннер. Комиссия августуң төнчүзүнде «Школаларның өереникчилериниң аъш-чемин эжиждер дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үндүрген шиитпириниң күүселдезиниң хыналдазын кылбышаан, өредилге номнарының садыглаашкынын база көрген. Хоорайның чонун бараан-биле хандырып турарының байдалын сентябрь айда хынаан. Комиссия чүгле хыналда-биле кызыгаарланмайн, садыг ажылын эжиждерининг хемчеглерин чер бүрүзүнге ап келген. Садыг болгаш хөй-ниити чемненилгезиниң ажылдакчылары-биле чөвүлежиишкиннерни кылып турар.

Доктаамал комиссия хөй-ниитиниң киржилгези-биле садыг ажылынга эки түңнелдерни чедип ап келген. 10 ай иштинде эткен чылдың ол үезинде турганындан 979,2 мүң рубльдиң бараанын хөйнү саткан азы өзүлдези 5,3 хуу болган. Садыг, хөй-ниити чемненилге черлери эзлөөн көвдээн. Бо чылын 26 дугаар кварталда 96 квартиралыг бажыңда, Пушкин кудумчузунда чаа садыглар болгаш Кочетов кудумчузунда 46 квартиралыг бажыңда бажың кухнязы ажыттынган. Үлетпүр барааннарының болгаш аъш-чемнин төп магазиннеринде чаартылгалар база кылдынган. 5 столовая электрилиг чылыдылгаже шилчээн, аъш-чем садыгларының шуптузунда соодулга установкалары тургустунган. 9 магазинде бараан бүрүзүн кредитке садып турар. Хоорайга ярмаркалар, аъш-чем делгелгези база ургулчу болуп турар.

Улус өредилгезиниң болгаш культура талазы-биле доктаамал комиссия (даргазы депутат Г. Нелюбина) чыл иштинде школаларның, уруглар яслилериниң, садтарының, библиотекаларның, клубтарның ажылын хынап, дузалажып келген. Хоорай Совединиң даалгазын өзугаар майда ол комиссия школаларның чаа өредилге чылынга белеткелинин чорун турарын хынаан. Ол айтырыгны хоорай Совединиң сессиязынга чугаалажын турда, комиссияның даргазы эдеринчи илеткелди кылган. Сессияның үндүрген шиитпириниң күүселдезин, школалар директорларының ажылын хынавышаан, анаа капитал септелге кылып турган «Коммунтудуг» тудуг-септелге эргелелин далаштырын, четпестерни илередип келген. Оон түңнелинде школалар чаа өредилге чылынга эткен чылдаазындан ыраакта эки белеткеттинген. Ол чижектиг эки ажылдаанарның санынга кадык камгалал болгаш социал хандырылга талазыбиле комиссияны (даргазы депутат Д. Королёва), үлетпүр, транспорт, харылзааның (даргазы депутат А. Громов), бюджеттиц болгаш сан-хөөнүң (даргазы депутат Г. Кудрявцев) комиссияларын киирип болур.

Доктаамал комиссияларның кежигүннери болуп турар депутаттар: М. Вшивцева, Ф. Галкина, В. Киселева, В. Шипановская, В. Сайгутина, И. Чернышёв, А. Килин, А. Сивкова, В. Мякишев, Н. Павлючек, Ю. Худоногов, Н. Искакова, Н. Синицина, Е. Середкина болгаш өскедаа хөй эштер комиссияның ажылынга идепкейлиг киржип турарлар. Ынчалдажок хоорай Совединиң чамдык доктаамал комиссиялары боттарының хүлээлгелерин ам-даа четпес күүседип турарлар. Чижээ, хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле доктаамал комиссия (мурнунда даргазы эш Еланов, амгы даргазы эш Кураев) кандыг-даа ажылды чорутпайн турар. Оларның ажылының планы чок, комиссияның хуралын чаңгыс-даа катап чыылдырбаан. Коммунал ажыл-агыйның болгаш чаагайжыдылганың доктаамал комиссиязы (даргазы эш Воронкова) ажок четпес ажылдап турар. Бир эвес ол комиссиялар эки ажылдаан болза, коммунал болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар ажылда четпестер эвээш болур турган ийик.

Партиялың Программазында депутаттың хүлээлгезин тода айыткан болгай. Депутат бүрүзү күрүнениң ажылынга идепкейлиг киржип, кандыг-бир тускай ажылды кылып турар ужурлуг. Депутаттар кызымак ажылдаар болза, эрге-чагырганын органы бодунуң мурнунда салдынган сорулганы чедиишкинниг шиитпирлээр. Чамдык депутаттар, доктаамал комиссияларның кежигүннери комиссияның даалгазын күүсетпейн, идепкей чок ажылдап турарлар. Ындыг депутаттарның чижээнге үлетпүр, транспорт, харылзаа талазы-биле доктаамал комиссияның кежигүннери М. Бутанаевти, У. Полухинаны, коммунал ажыл-агый болгаш чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссияның кежигүнү П. Набоковту, бюджет болгаш сан-хөө талазы-биле комиссияның кежигүннери А. Сандыкты, З. Полуэктованы, Л. Плюснинни, хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле комиссияның кежигүнү Старинковту болгаш өске-даа эштерни киирип болур.

Ындыг болзажок, хоорай Совединиң күүсекчи комитеди доктаамал комиссияларның ажылын ам-даа четпес углап-баштап, оларга эвээш дузаны чедирип келгенин миннир херек. Доктаамал комиссияларның кежигүннери-биле хуралдарны болгаш семинарларны хаая чорудуп турар бис. Күүскомунуң килдистери доктаамал комиссиялар-биле кошкак харылзаа тудуп турар болгаш оларга даянмайн турар.

Доктаамал комиссияларга ындыг эргелерни берген төлөөде, олар моон сонгаар боттарының ажылын эде тургузар ужурлуг. Комиссияларның кежигүн бүрүзү ажылга идепкейлиг киришкен турарын чедип алыр херек. Доктаамал комиссияда киирип турар депутаттың ажылында кол чүүл болза, материалдар чыыры болгаш хуралдарга олуржуру эвес, а илереттинген четпестерни дарый чайладырын организастаары, бүдүрүлгеде, албан черинде көргени үнелиг база ажыктыг чүүлдү деткиири болур. Доктаамал комиссияларның ажылының чедиишкинниг болуру—активке даянын алгаш, хөй-ниити-биле харылзааны тударында. Ынчангаш чоннуң иштинден мурнакчы ажылчыннарны, тускай эртемниглерни, инженер-техниктиг ажылдакчыларны, эмчилерни, башкыларны болгаш өске-даа идепкейлиг кижилерни комиссияның ажыл-чорудулгазынга калбаа-биле киириштирери чугула.

Депутаттың бедик болгаш хүндүлүг ады хөй ажыл-херекти кылырын аңаа хүлээндирип турар. Ол хүлээлгени алдарлыы-биле күүседир төлөөде, депутат бүрүзү бодунуң Совединге идепкейлиг ажылдап, депутат хүлээлгезин эки күүседир ужурлуг.

С. КРАСНЫЙ,
Кызыл хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы.

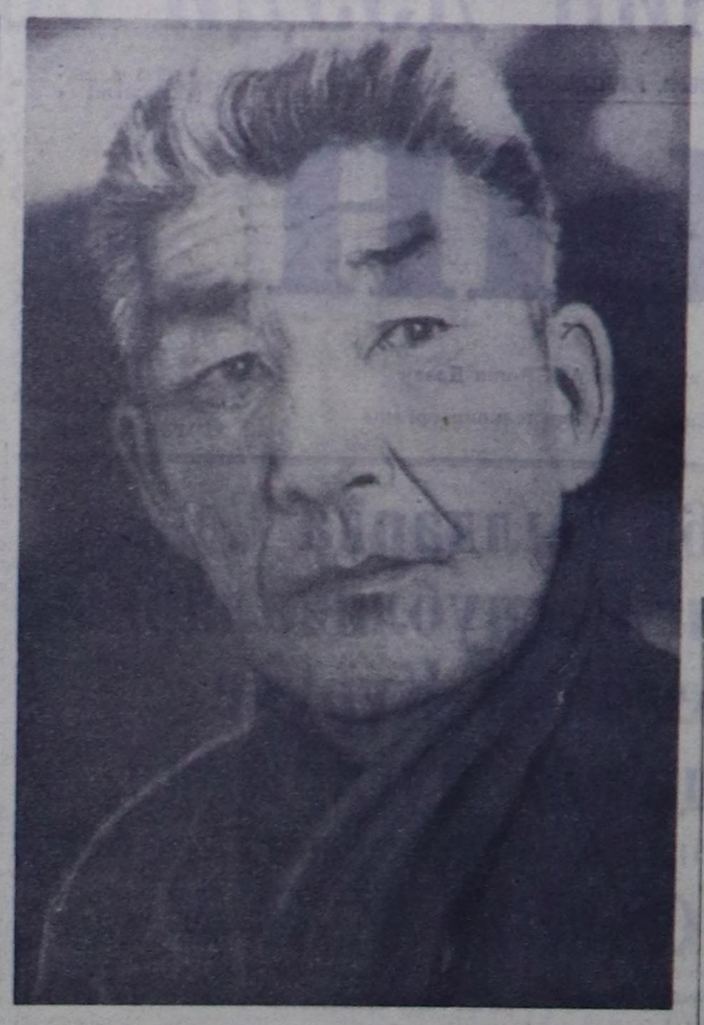

«Межегей» совхозтуң хойжузу Төкел-рол Оюн совхоз малын ындыг үр эвестен бээр малдап эгелээн. Ынчалза-даа ыыска үе иштинде эки көргүзүглерни ол чедип алган: үүс хөй бүрүзүнден 105 хураганны ол менди алган болгаш хөй бүрүзүнден 2,5 кг дүктү кыргып алган.
ЧУРУКТА: Оюн Төкел-оол.

Фото В. ЛУТКОВТУУ.

Башкы-биле ужуражыышкын

Суурнуң чурттакчылары, өереникчилер Бора-Тайга 11 чыл школазының башкызы Монгуш Чылбак Баазановна-биле өөрүшкүлүг ужуражыышкынны кылганнар. Ужуражыышкынга келгеннер көдээ клубту долдур олурупкан турган. Ужуражыышкын кежээзи ажыттынган дораан-на хөй чылдарның дургузунда биче чаштарны эки өөредип, кижизидип келген Монгуштуң дугайында хереженнер чөвүлелинин даргазы М. Топуй-оол чүве чугаалааш, оон башкы ажылының үре-түңнелдиг ужур-дузазын үнелеп демдеглээн.

Ол башкылап эгелээ-ле 25 чыл ажыг үениң дургузунда чеже кижини өөретпээн дээр. Оон өереникчилериндeн башкылар, эмчилер, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери апарган кижилер хөй.

Чүгле ол башкы эвес, харын хөй уругларны төрээн болгаш кижизиткен ие. Оон өстүрүп кижизиткен уруглары хөй-ниитиниң ажылында, өөредилгеде хаара туттунган. Монгуштуң бир оглу Новосибирскиниң политехниктиг институдунда өөренип, бир оглу — Бора-Тайга 11 чыл школазында башкылап, 2 эң бичелери — школада өөренип турар.

Чылбак Баазановна хөй чылдарның дургузунда башкылап ажылдаан, «Улус чырыдыышкынының шылгаракчызы» демдек-биле шаннаткан. Бора-Тайга школазының башкызы Зоя Монгуш, 9-ку класстың өереникчизи О. Хеймер, ада-иелерниң мурнундан Сарыгбай олар чүве чугаалааш, аныяк салгакчыларны өөредип, кижизидип турар башкыга өөрүп четтиргенин илереткен.

Хөй чылдарның дургузунда башкылап чораанын, ам кайы хире, канчаар ажылдап турарын чыылганнарга ол чугаалап берген. Оон-биле ужуражыышкынны кылганы дээш башкы Монгуш өөрүп четтиргенил илереткен. Чылбак Баазановна Чөөн-Хемчик парткомунуң, райкүүскомунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаткан. Клуб, эмнелге, ясли, школа коллективтери аңаа өртектиг белектерни тывыскан. Ужуражыышкын кежээзинге яслинин бичии уругларының болгаш 1—4 класстарның өереникчилериниң концерти болган.

Т. САРЫГЛАР.

Хамык ужур ажаалгада

Совхозтуң Кара-Тал салбыры 1962 чылда 32 мал кыштагларлыг турган болза, а 1963 чылда 46 кыштаглыг апарган, ынчангаш 14 чаа кыштагларны немей белеткээни ол. Малчыннарга чуртталга бажыңнарын немей тутпушаан, эрги бажыңнарны салбырның ажыл-ишчилери септеп доскан. «Найырал» совхоз малчыннарны чылыг идик-хөп-биле хандырган.

Мал чемнерин сөөртүрүнге «ДТ-54» 2, «Беларусь» деп 3 трактор, 3 автомашина, 25 кижи быжыглаттынган. Олар чоокку хүннерге чедир фермаларже, тус-тус кыштагларже 116 тонна сигенни, 187 тонна саванны болгаш 150 тонна силосту, чаа тутган бода мал кыштаанче 48 тонна курган өдекти сөөртүп чедирген. Салбыр 1963 чылда 2650 тонна силосту, 388 тонна сигенни, 255 тонна саванны белеткээн, ол чемнерни камныг чарыгдаарының хемчеглерин ап турар. Малчыннар тус-тус коданнарда малдың кышкы ажаалгазын, одарладыышкынын күштелдиреринче улут кичээнгей салган.

О. ТҮЛҮШ.

Чоннуң чаагай чоруунга

Моон мурнунда чылдарда Эрги-Барлык суур биле Кызыл-Мажалык аразынга аргыжары эзээн берге турган. Партия болгаш чазактың чоннуң чаагай чоруун экижидер дугайында ап чорудуп турар демчеглериниң ачызында, район төвү-биле чоннуң харылаазы сөөлгү үеде экижээн. Ам Кызыл-Мажалык АТК-зының автобустары Эрги-Барлыкка бир хүндe-ле ийи катап барып, ортумаа-биле 100 хире кижилерни ынай-бөөр дажыглап турарлар.

Чоокта чаа ында харылзаа салбыры ажылдап эгелээн. Онгу тургускан чорук колхозта харылзаа ажылын улам экижиткен. Мурнунда почтаны район төвүнден барып ап турда, солун, сеткүүлдер, чагаалар өй-шаанда келбес, узамдыгар турган. Ам ындыг чүүлдер чок болган.

К. КАРА-САЛ,
Барыын-Хемчик район.

Парлалга бижидилгези

Барыын-Хемчик районунуң колхозтар болгаш совхозтар девискээрлеринде 1964 чылдың парлалга бижидилгези организастыг болуп эткен. Ылангыя «Барлык» совхозтуң Хөнделеп салбыры, «Мурнакчы» көдээ ажыл-агый артели бижидилге талазы-биле мурнуку одуругда чоруп турган. Ол ышкаш «Кара-Хөл», «Малчын» колхозтарда байдал база багай эвес.

Чаа чылдың парлалга бижидилгезинге идепкей чок киришкен албан организация черлери база бар. Ылангыя райпода (партия организациязының секретары эш Күрү), районда мал семиртир базаның эргелекчизи эш Монгул-оол оларның бо чаагай херекче массаны багай эвилелдээни четпес.

Онза чугула тудуг Ак-Довуракка парлалга бижидилгезиниң талазы-биле байдал база-ла чедиишкинниг эвес эткен.

К. ЯМБИЛЬ.

• • •

«Өөк» совхозтуң Малиновка сүтбараан фермазының ажыл-ишчилери 1964 чылдың парлалга чагыдылгазынга идепкейлиг киришкеннер. Коллективтин өг-буле бүрүзү-ле 3-тен эвээш эвес чагылгалыг.

Саанчылар Сат Дозур, Светлана Хуурак олар «Комсомольская правда», «Тыванын аныяктары» солунар болгаш «Москва», «Смена», «Здоровья» деп журналдарны чагыдып алганнар. Ферманың өг-буле бүрүзүнде көдээ ажыл-агыйны көрүнчүктелдир калбак чырыдын турар «Сельская жизнь» деп солун база бар болур.

А. САНЧАЙ.

Дүжүт дээш амдыгааштан белеткенир

«Найырал» совхозтуң бирги трактор-хову бригадазы 1964 чылда эки дүжүтү өстүрер дээш хемчеглерни ап турар. Келир чылдың тарылгазынга белеткел кылдыр 3341 гектар аңгыс база курукан черлерни бригада аңдарган. 56 гектар шөлге күзүн тарыып кызыл-тасты чажын тараан, аңдарган 151 гектар шөлду суттарган.

Бригаданың кежигүннери 71 тонна кызыл-тас, 12 тонна чинге-тараа үрезинин чажар шынарынга чедир белеткээш склада урган, 50 гектар шөлде чемишчидилгени сөөртүп төккен.

Механизаторлар, септекчилер «ДТ-54» деп 8, «Беларусь» 9 тракторларны, сеялканы —9-ту, «ЗИГ-3АГ» деп 40 илиирни, 6 трактор аңдазының септеп доскан.

Т. ОЧУР-ООЛ.
Улуг-Хем район.

КОНТРОЛЬ ЧОКТА...

Албан черинин иштики контролюн болгаш хөй-ниитиниң контролюн кайда-ла багай тургускан болдур, ында күрүне хереңгизин оорлаар, эрге-дужаалды соора ажыглаар чоруктар тыштын турар. Бо дугайын Каа-Хем районунуң суд практиказындан илерээн чамдык чижектер херечилээн.

Ол районнуң «Заготскот» конторазында контрольдун четпезинден кем-бурулуг кижилер күрүненин хереңгизин каш чылдар дургузунда будаппан келгеннер. Конторанын администрациязындан болгаш хөй-ниитиден чогуур контроль чок чоруктуг ажыглаан, саржаг кылыр мастер В. Маклакова болгаш дузалаар ажылчын Е. Нагорная олар 1960 чылдың дургузунда колхозтарның киирген судунун ускуруп ургулчу куду кылдыр хүлээп ап турган. Кара сагыш-биле кылып турган бо чорукка бухгалтер-кассир Т. Кочкинаны олар база хандытканнар. Колхозтардан суттун ускуруп куду кылдыр хүлээп ап турган, хөй сүт артыкшылын тургузуп алганнар. Ол артыкшылдыг сүтту өске кижилерден сүт хүлээп ап турган кылдыр меге квитанциялар бижип, оон өртээ кылдыр конторанын кассазындан чаа акша-биле 1276 рубльди олар боттарынга шиңгээткен.

Күрүне хереңгизин оорлааны дээш В. Маклакова, Е. Нагорная, Т. Кочкина оларга улус судунун шиитклибиле чогуур харыысалганы хүлээткен.

Мындыг чорук канчан болу бергенил?

Конторанын эргелекчизи турган И. Тимаевтиң чүве эскербес чоруу болгаш бухгалтер Е. Дашкевичиниң көшкак контролю күрүне хереңгизин оорлаарларга идиг болган.

Тимаев материалдыг чүүлдер харыылап турар кижилериң ажылын контрольдаарының улуу, харын эргедужаалын боду соора ажыглап, чондан садын алган саар инектериң судун шиңгээдип турган. Колхозтардан хүлээп алган хөй санныг чылгы малды хуу кижилерге туда өртекке садыглаар дугайында шын эвес айтыышкынны мал хүлээп алыкчызы П. Лубошниковка ол база берген. Садып алган инектериң чаш быжаларын орулгага киирип албайн, конторазының ажылчыннарынга чөпшээреп берип турган. Тимаевтин хыналда чогундан 1960 чылда Шивилиг базазынче мал сүрүп турда, 7 баш мыйыстыг бода мал, 20 баш хой, өшкү орук ара ис чок читкен. Мал хүлээп алыкчызы П. Лубошников малды сөп турда, эштти хуу кижилерге кара-туразы-биле садыглап, оон акшазын шиңгээдиринге мергежээн. Колхозтардан садын алганы улуг дензилиг хаваннарны бодунун бички хаваннары-биле ол орнап ап турган. Күрүнеге садып алган улуг дензилиг саар инээн конторанын бухгалтери Е. Дашкевичиниң хунан бугажыынга дензилевейн ол база орнаан. Күрүненин сүттүг инээн үр үе иштинде саан, судун халаска ажыглап турган. Тимаев биле Лубошников үстүнде бүгү буруу үүлгедиглерни кылгаш, күрүнеге 2500 рубльдин когаралын чедирген.

Бо кижилер хоойлуга удур үүлгедиглерни үр үе иштинде канчап үргүлчүлеп турганнарыл?

Хамыктың мурнунда районнуң удуртур органнарының талазындан ол арагачыларга удур чогуур хемчег албайн турганында деп харыылаза черле частырыг болбас ужурлуг. Тимаев биле Лубошниковту сөөлүнде ол ажылдарындан үндүргүлээн, улус судуу оларга хоойлунуң чогуур кеземчезин хүлээткен.

Ол конторану ак-сеткилдиг, шынчы кадрлар-биле хандырарынче район болгаш республика организациялары кичээнгейин четпес салып турар. П. Лубошниковтун орнунда кирген мал хүлээп алыкчызы И. Дудляков дээрзи самчыгдалдын оруунче удатпайн кирген. 1961 чылда кыжын мал сөп турган үеде 100 килограмм чагны хуу кижилерге садыглааш, 59 рубльди ол шиңгээткен. Оон соонда хамаатылардан малды дензизин улгаттырган, хүлээп ап турган. Б. Быков, И. Казанцев, Т. Кочкина оларның дужааган малдарының дензизин улгаттырган, оларга 430 ажыг рубльди ол артыкка төлээн. Дудляков бодунун хүлээп алган бүгү малдарының дензизин шиитизи-биле 5 мүң ажыг килограммга улгаттырган турганы ревизиядан илерээн. Хүлээп алган чылгызын Кызылче сүрүп турган, 31 баш малды ол чидирген. Дудляков шак ындыг харыысалга чок чоруубиле күрүнеге 13807 рубльдин когаралын чедирген болгаш ол дугайында чогуур кеземчеге оналаашкан.

Ол-ла мал белеткээр конторада мал чемнери оорлаар чорук сөөлгү үеде база хөй удаа илереп турар. Эрткен чылдың чүгле ноябрьда безин конторанын баазазының эргелекчизи И. Бочкарев складтан 12 шоодай эки шынарлыг мал чеми чарбаны оорлаан. Мал хүлээп алыр ажылды харыысалга чокка чоруткаш, 2 хаванны, 3 инекти ол чидирген. Күрүнеге ниитизи-биле 1000 хире рубльдин когаралын чедирген. 1963 чылда конторанын ажылчыны Г. Майоров мал чеми арбайны дээрбеге чарбаладып турган үезинде 17 шоодай чарбаны хуу кижилерге оорлап садыпкан. Бочкарев биле Майоров олар складка кирген болгаш чарыгдаттынган мал чемнеринин үчёдун кылбайн турганын ажыглааш, ону хөй хемчээлдии-биле оорлан турганнар-дыр. Тарааны дээрбеже киирерде болгаш дээрбелээн соонда дензилевейн турганы, оларның кем-буруу үүлгедиинге база идиг болган. Бо кижилер күрүненин мал чеми тараазын оорлаан дугайында хоойлунуң чогуур кеземчезинге база оналаашканнар.

Районнуң «Заготскот» конторазында мал чемнеринин, малдың үчёдунда болгаш камгалалында улуг четпестерниң дугайында тускай доктаалды улус суду үндүргеш, райкүүскомга шилчидип берген.

Ынчангаш «Заготскоттуң» Каа-Хем конторазын ак-сеткилдиг кадрлар-биле хандырарынче кичээнгейни күштелдирери, а ол ышкаш партия-күрүне контролюнун талазындан ол конторанын ажылынга хыналданы күштелдирери чугула болуп турар.

И. ПЕТУХОВ,
районнуң улус судунуң шиитткекчизи.

Сагыш човангыр коммунист болгаш сагыш амыр удуртукчулар

1960 чылда коммунист Ондар Достанайның төрелдери болгаш чоок эш-өөрү оон алдан хар харлааның демдеглеп эрттирип тура,—хүндүлүг Ондар, ам аныяк эвес-тир силер, ажылдаарыңар ам болзун, дыштанзынарза эки-дир...—деп, аңаа чагып турганнар.

— Ындыг сөстерни дыңнаары өөрүнчүг. Ынчалза-даа амдыызында аңаа таарзынмайн тур мен—деп, ол хүлүмзүрүп харыылаан.

Ондар пенсияже үнгеш, аңаа олурарын күзевээн. Эрткен чылын Улуг-Хем районунуң «Улуг-Хая» совхозунуң конторазынга болган хуралга ол келгеш, эң кичээнгейлиг болгаш сагыш човангыр ажыл-иш негеттинин келген четпестер дугайын дыңнаан. Совхозтуң эң хожудан турар участогу Алдыы-Шынаада хаван фермазы апарган. Улуг назылыг, ажыл-ишке дадыккан коммунистиң чүрээ оожургаваан,—хаван фермазынга барып ажылдаарын дилей берген. Ол бодунуң дап берген сорулгазының эчизинге четпээн шаанда ара соксавас деп чүвени чон билир, ынчангаш оон күзээн соруунга кым-даа шаптык катпаан.

Ондар ам төрүүр хаваннарны ийи чыл ажаап турар болгаш ол үениң иштинде совхоз үүс-үүс семис шыырак хаван ооларын алган. 120 баш төрүүр хаваннар оон эки ажаалдазында турар. Оларга чемни ой-шаанда берип, дашкаар агаарладып турары-биле оларның байдалы эки. Мурнунда хаван ажаакчызы чорбаан болганда, ол ажыл-аңаа ол дораан чиик эвес болганы билдингир. Ынчалза-даа чаа ажылды шиңгээдип алырын ол бергеенимээн. Ам Ондар бодунуң чаа ажылынга чаңчыгып, чемгерилгениң рационун өөренип апкан болгаш хүннүң чурумун шыңгыы сагыш турар.

Кажан кыш чоокшулап олурда, фермада байдал Ондар Достанайның сагыш-сеткилин дүвүреди берген. Оран-саваны шагда-ла чугайлаар турган, соңгаларның шилдериниң хөй кезин үрелик, печкада чүгле хоолай арткан, хаваннарның адаанга чадар чүү-даа чок, хаван оолары болгаш улуг хаваннар куруг шала кырынга удуур, шалада ол өдек суу үндүрер арыкчыгаш чок, хаваннар ол-шыкка бакшыраап турган, электри чырыы мырыңай чок, фермада чаңгыс фонарь бар, бүгү фермага ол шоолуг дуза чедире албас, керосин база чок турган.

Бо бүгү байдал коммунист Ондарның сеткил-сагыжын өйүп келген. Совхозтуң директорунга каш катап баргаш, шыдандырбас кылдыр чугаалап-ла турган. Оон-биле кады ол бүгүнү аңаа көрүп олурар база аргажок болган. Хостуг үелерде Ондар өдек-биле дой-довуракты холаап, ферманың кажаалының ханаларын оон-биле чаап, чылыглаан.

— Ферманың орулгазы та чүү болур чүве? Бистиң ажылывыс чүгле хол-биле кылыр, берге-ле. Оода электри чырыын чүге киирбес чүве ийик—деп, Достанай элдепсинин чугаалады. Шынап-ла, совхозтуң удуртукчулары хаван фермазын механизастаарын бодавайн турарлар. Оон чанында сүт-бараан фермазында механизастаашкын база чоруттунмаан. Коммунист Достанай мал ажылында хөй күш үнер ажылдарны механизастаар, кижилерниң амыдыралының культурлуг негелделерин хандырар дугайында айтырыгны чаңгыс удаа эвес тургузуп келген.

Ынчалза-даа совхозтуң удуртукчулары ол бодунун ажыл-ишчинин, улуг назылыг кижиниң чөптүг айтырыын тоон көрбейн турар. Моон соңгаар ындыг байдал-биле эптежип болбас.

Фермаларда көскү агитацияны тургусканы хиреліг. Ийи фермаларның ажылдакчылары радио дамчыдылгазын дыңнавайн турар.

Коммунист Ондар Достанайның бо бүгүнүң ужу-кыдын чугаалай каап турарын көөрге, ол анаа-ла медеглеп турар эвес, оон сагыш-сеткилиниң хайныгын хомудааны идден болган. Сагыш човангыр коммунист болгаш сагыш амыр удуртукчулар бо-дур деп, ол орта кижи дораан-на бодай бээр болду.

И. ЦЕЛИЩЕВ.

Чаа чыл бетинде доозар

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының клувунуң септелгезинде он ажыг тудугжулар эш Чылбак-ооллуң удуртулгазы-биле ажылдап турар. Олар клубту бедидир тудуп дооскаш, ам иштики ажылдарын кылып киришкеннер. Тудугжулар септелгени чаа чыл бетинде доозар дээш күженишкинниг ажылдап турарлар. Салбырның чурттакчылары удавас септеттинген делгем, чырык клубка кинону, концертти көрүп эгелей бээрлер.

С. ДАРЖАА.

ДЕПУТАТТАР КЕЖЭЭЗИ

Чоокта чаа Тес-Хем райкүүскому депутаттар кежээзин организастап эрттиргеи. Анаа район Соединиң депутаттары болгаш кодээ Советтерниң чамдык депутаттары киришкен. Депутаттар боттарының депутат ажылчорудулгазының талазы-биле дуржулгазын анаа солушканнар.

Район Соединиң депутады М. Кызыл-оол бодунуң соңгукчуларынга барык-ла ай бүрүзүнде барып, ужуражышкын кылып, соңгукчуларның негелделерин, билдиришкиннерин канчаар шиитпирлеп, чагыгларын канчаар күүседип турарын чугаалаан.

Район болгаш кодээ Советтерниң депутаттары эштер Банчык, Кенден, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң депутады эш Борбай-оол олар база боттарының депутат хүлээлгезин күүседип турарын чонга чугаалап бергеннер. Ылаңгыя эш Борбай-оол соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле чоруткан хемчеглерин чугаалаан. Белдир-Арыг суурга башкыларга бажың саттырган, Ак-Эрик чедир автобустуң доктаамал чорууру чедип алдынган, ол-ла суурда школага класстарны немээн болгаш Агар ховузунга кудук кастырар айтырыг 1964 чылда шиитпирлеттикер. Дээди Советтиң сессиязы болурунуң мурнуу чарыында-ла эш Борбай-оол бодунуң соңгукчуларынга барып, сессияга тургузар айтырыг талазы-биле соңгукчуларның саналоналын, күзел-бодалын билип ап турар.

Чамдык депутаттар боттарының депутат хүлээлгезин багай күүседип турарының дугайында шүүмчүлелдиг саналдар үк кежээге база болгулаан.

Депутаттарның эргелериниң, хүлээлгелериниң дугайын болгаш республиканың өске районнарында чамдык депутаттардың мурнакчы дуржулгазының дугайын СЭКП обкомунуң партия комиссиязының даргазы эш М. Пахомов, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң оргкилдизиниң инструктору эш Кандан олар депутаттарга чугаалап бергеннер.

Депутаттарның мындыг кежээлерин чер бүрүзүнге эрттирип турарының чугулазын кежээниң киржикчилери саналдааннар.

Декабрь Пленумунуң шиитпирлерин чон изии-биле хүлээп ап турар

Үениң байдалы болгаш харыысалга

Эрткен чылын мал кыштагладыышкының организастыг эвес чоруткаанындан каражалыг болган ажылагыйларны сураглай берзе, оларның бирээзинге Тес-Хем районнуң Ленин аттыг колхозун адапса черле частырыг болбас. Ол ажыл-агый эрткен чылын төрээн алды хураганнарның бирээзин ышкынып турганын чугаалаарга, үстүнде барымдаага бадыткал болу бээр.

Артельдиң баштаар чери, ында партия организациязы, мал ажылының тускай эртемниглери болгаш бригадирлер эрткен чылдың үржүктарын чайладыр талазы-биле чамдык хемчеглерни алган. Бо чылын мал кыштагладыышкынына белеткел эрткен чылгызына бодаарга, үгээр организастыг чоруттунган. Фермаларга болгаш малчыннарның кышкы хонаштарынга мал чемнерин сөөртүп чедиреринің талазы-биле элээн ажылдар кылдынган. Оон түннелинде барык кышкы коданнарның шуптузунда мал чеминиң күрлавырлары дүжүртүнген. Артык кыштагларны белеткээриниң айтырыы база кичээнгейге алдынып турган. Эрги кажаларны септээриниң болгаш чааларын немей тударының айтырыы база чугулага көрдүнген.

Алдынган хемчегленің түннелинде малчыннар кыштагларынче үүгээр организастыг көшкеннер.

Ындыг болза-даа бо чылдың мал кыштагладыышкынында улуг четпестер бар. Оларның тыптып үнүп турар үндезиннеринге доктаары черле чугула. Кол-ла үүл болза, ажылды харыылап турар кижилер ону холга албайын турарында болур. Боторуулга-чарылгалыг хойжу бригадаларның удуртукчулары-даа, фермаларның эргелекчилери-даа бүдүрүлгениң чепсек-хеременнери, тырттар күштерни, мал-маганны боттарының эргезинде быжыгладып алганнар. Кижилер база-ла оларның удуртулгазыбиле ажылдап турар.

«Бистиң бригадада (азы фермада) малдың байдалы бергедеп тур, дарга. Ону силерге чугаалап каар дээш келдим» дээш, ажылдың тодаргай участогун харыылап турар эш, колхоз даргазынга ийикпе, азы партия организациязының секретарынга арнын көргүскеш, оргазы көстүп үне бээр. Бригадирлер болгаш ферма эргелекчилери ындыг болганы-биле малчыннар база ол чергелиг хоралыг чаңчылга өөренип калган үүлдер бар. Чамдык малчыннар конторага келгеш: «Мен ам мал маллап шыдавас апардым, дарга!» дээш үне база бээр.

Кыштагладыышкында кол четпес үүлдериң бирээзи болза, мал чемнериниң камналгазын багай турусканы болур. Бөдүүн болгаш чулуктуг чемнер малга чедишпес турда-ла, мал чемин төтчеглээр чорук ам безин эгелей берген. Маңаа чаңгыс мындыг чижек-ле четчир барымдаа болур. Тес унунда малчын Баадырның коданында бо чылын төрээн бызааларны азырап турар. Оларны тускай шаараш кажаа иштинге чемгербейн, шуут-ла кажаада сараат сигенче киирип каан, олар ону саза базып турар.

Мал чеми чедишпес деп үвени билир хиреде-ле, кол зоотехник эш Хорлуу мал чемин чарыгдаарының чижек-нормазын амга чедир малчыннарга доктаадып бербээн.

Чоокта колхозтуң тускай эртемниглери малдың сайгарылгазын чоруткан. Ол үеде баш удур белеткел чок чорук кончуг тодаргай көзүлген. Чижээ, № 3 бригада бо чылын төрээн 100 баш бызааларны өске черге тургузары-биле үскеш, колхоз төвүн таварты чорудупкан. Бызааларны Сарыг-Булуң суурга чедирип келирге, оларны хүлээп алыр кижи-даа, чемгерер сиген-даа тывылбайн барган. Үүгле чангыс колхоз даргазы эш Чымба улуг дувурөөзинге таваржып турган, арай боорда бызааларны аргалап хондурган. Ол ышкаш эш Бадарчының удуртуп турары хойжу бригададан 100 ажыг баш хураганнарны база үзүп чоруткан турган. Оларны хүлээп алыр кижи-даа, киирер кажаа-даа, чемгерер сиген-даа тывылбайн барган. Ол чорук база-ла удуртукчуларны улуг дувурөөзинге таварыштырган. Ол хиреде-ле, хураганнар барык үш хонук дургузунда оран-суурдан, чем-хүңезинден кызамдаан.

Одарлар база кончуг багай, кам чок ажыглаттынып турар. Одарларны кезек-кезек кылдыр (загонный метод-биле) үзүп алгаш, ажыглаарын ам-даа боттандырбайн турар. Чамдык хойжулар малын чалап үндүрүпкеш, аалдан туранган «кадарып» турары барык бригада бүрүзүнде бар. Ындыг чорук инек кадарчыларында-даа бар. Чижээ, Тес унунда инек кадарчызы К. Дагбаның малдап турар инектери поябрь 11-ниң хүнүнде кандыг-даа кадат чок, туралында шуужүп базып хүнзээн. К. Дагбаның кожазы малчын С. Серен база үгле кадарчы ат кадагалап турганы-биле 13 баш молдургаларны чидирген. Кадарчы Сереннің коданы ам ээн. Үүге дизе, ол кадатта турар малын бодунуң төрели өске кадарчы Байыр деп кижиге «карактап» турары-биле чагып кааш, боду чидирген молдургаларны «дилээн» кижи бооп, каш-даа хонукта аалдап чоруп келген.

Бот-орулга-чарылгалыг хойжу бригадалар болгаш фермалар аттың болгаш тракторнуң далбыйларын белеткээринче ам-даа кирбээн. Тракторнуң шанактарын үүгле ам чаа кылыр деп турар. Мал чемин сөөртүрде, шарып алыр пресстиг ам-даа ажыглавайн турар. Колхозтуң хөй хөреңгизин үндүрүп турган, кылдырып каан кудуктарның хөй нуруузу ам-даа ажыглал чок арткан.

Тарып боозаткан хойларның масалыг оолдаашкыны келир чылдың январь 10-дан эгелээр деп турарын колхозтуң тускай эртемниглери кончуг эки билир болза-даа, чаш хураганнар кажааларын кылырынче кичээнгей ам-даа четпес салдынып турар. Колхоз эрткен чылын мал кыштагладыышкынын багай организастааны-биле малдың баш санын өстүреринің планын: хой малдың талазы-биле—74 хуу, кыс хойнуң—65 хуу, өшкүнүң—83,9 хуу, кыс өшкүнүң—29 хуу, инек малдың 95 хуу күүсеткен, азы мал өзүлдезинің талазы-биле планны онаалданың күүселдезин үскен болгай. Оон хараазы-биле мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планы үүгле эзт талазыбиле күүсеттинген болгаш өскелери күш четтинмейн барган.

Ленин аттыг кодээ ажыл-агый артели экономика талазы-биле шыырак ажыл-агыйларның бирээзи. Мал кыштагладыышкынының амгы байдалында четпестерни бүрүн чайладырының бүгү аргалары ында бар. Колла чүве болза, кижи бүрүзү бодунуң харыылаан участогунга эң харыысалгалыг болурунда.

С. ТАМБА.

Ажыл-ишчи сорук кирген

САРЫГ-БЕЛ. (Телефон-биле). СЭКП Төп Комитединиң декабрь Пленумунуң шиитпирин, Пленумга эш Н. С. Хрущевтуң илеткелин болгаш түннел чугаазын, «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырының коллективи, бүгү чуртта ышкаш аажок өөрүшкүлүг калбак таныжын турарын парторганизация секретары эш Х. Кочаа дыңнаткан. Партияның XXII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин боттандырбышаан, амгы үеде кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң кол шугумун Пленум тодаргай айыткан.

Ак-Хемниң тайгазында 80 ажыг кижи ажылдап турар. Олар келир чылдың түдүгларына 3500 кубометр ыяшты, бүдүрүлге, школа болгаш культура албан черлеринге оттулар 2500 кубометр токпакты белеткээр сорулгалыг. Пленумнуң материалдарын бригадага эш Күдерек таныштырган. Дүүнгүзүнден бөгүн, а даарта оон-даа бедик көргүзүглүг болурун бригаданың кежигүннери хүлээнмишаан, ажылдың темпизин улам дүргедедир, продукцияның шынарын экижидер талазы-биле чарышты калбартырын илереткен.

Кужурлуг-Мажалык сүт-бараан фермазының коллективи сүт бүдүрин улам көвүдетпишаан, бо чылын күрүнеге пландан ажыр 300 центнер сүтту саткан. Кышка белеткелди база багай эвес организастаан. Пленумнуң материалдарын эш Таваа-оолдуң таныштырганын дыңнааш, коллектив улам ажыл-ишчи сорук кирген. Декабрьның сөөлгү чартында 30 центнерден эвээш эвес сүттү садарын хүлээнген, ол болза совхозтуң чылда сүт белеткээр ниити планынга немере болур.

Салбырның шээр малы 16 коданнарда менди болгаш хүр кыштаглап турар. Пленумнуң материалдарын эш Сүрүн бөлүк аалдар аайы-биле таныштырып турар. Кайда-даа, бүгү-ле черлерде чон декабрь Пленумунуң шиитпирин, эш Н. С. Хрущевтуң илеткелин болгаш Пленумга түннел чугаазын улуг кичээнгей-биле калбак таныжын турар.

Аянгатычылар амгы кол кичээнгейни кыщкы мал ажылынче угландырган. Бригадаларда болгаш фермаларда 435 тонна сигенни курлап белеткээн, а силос 778 тонна бар. Кыштагларже ам-даа 190 ажыг тонна сигенни сөөртүрүн организастап турар.

МАССАГА ДАЯНЫР, ЭКИЛЕРНИҢ ҮЛЕГЕРИН ЭДЕРЕР

☆ ☆

Массаның күжү

Партия-күрүне контроль комитеди бодунуң ажылын чорударда, бүгү-ле активтерге кол даяныр, чонуң киирип келген хомудалдарынга, чагааларынга, медеглелдеринге болгаш санал-оналдарынга онза кичээнгейлиг болур ужурлуг. Бистиң районда партия-күрүне контроль комитединге дузалаар 9 бөлүктер, 39 постулар тургускан, ында 191 кижи ажылдап турар. Оларның иштинде 30 ажылчыннар, 103 колхозчулар, 49 тускай эртемниг.:р бар. Штаттан дашкаар 3 киллистерде 20 инспекторлар тургустунган. Районнуң «Комсомолчу прожекторунуң» штавында, отряддарында, постуларында 81 кижи, колхозтарның болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының ревизия комиссияларында, кооператив, профэвилел организацияларының контролёрларында 92 кижи ажылдап турарлар.

Партия-күрүне контроль комитеди тургустунуп келгениниң бээр массалыг хыналдаларны 9 удаа чоруткан, аңаа 205 активтер киришкеннер. Кодээ Советтерниң депутаттарын, колхозчуларны, кодээ ажылагыйның тускай эртемниглерин оларга база киириштирген. Бодунуң кылып келген ажыл-чорудулгазын чонга таныштырар сорулга-биле 619 кижи киржикчилиг партия, комсомол организацияларының база хөй-ниитинің хуралдарынга партия-күрүне контроль комитединің отчёттарын 11 удаа кылган. Республика болгаш район солуннарының арыннарынга, радио дамчыштыр бодунуң ажылының дугайында дыңнадыгларны олар база кылып турган.

Амгы үеде контроль комитеди болгаш аңаа дузалаар бөлүктер боттарының ажылының дугайында отчёттарын ажылчы чоннарга кылып берип турарлар. Комитеттиң ажылының дугайында 8, дузалаар бөлүктерниң ажылының дугайында 14 отчёттар кылдынган. Оларны 980 ажыг кижи дыңнаан болгаш 129 кижи саналдарын берген. Дузалаар бөлүктерниң 14 отчёттарының 5-жин партия, 1-зин комсомол организацияларының, 8-зин коллективтерниң, колхозчуларының хуралдарынга эрттирген.

Бодунуң кылып келген ажылының талазы-биле чон мурнунга отчёттарын «Чодураа» колхозта дузалаар бөлүк (даргазы эш Эрендей) элээн организастыг эрттирген. Ол бөлүктүң даргазы болгаш кежигүннери отчёттарын колхозта партия, комсомол организацияларының хуралдарында, бригадаларга, фермаларга колхозчуларның хөй кезии олуржуп турда кылгылааннар. Контроль системазының ажылының талазы-биле чугула айтырыгларны хуралдарга чугаалашкан. Комитеттиң дузалаар бөлүктериниң болгаш постуларының моон соңгаргы ажыл-чорудулгазынга дузалыг саналдар киргилээн. Дузалаар бөлүктерниң болгаш постуларының чамдык удуртукчулары боттарының ажылынче ханылап кирбейн, хыналданы үүгле чагааларның, медээлерниң изи-биле чорудуп турарын чон бүрүү шаап турган.

Автотранспорттун болгаш кодээ ажыл-агыйның машиналарының эдилелинде четпестерни, колхозтарда, совхозта учёт-отчётту чорудуп турарында, райпо ажылында, чоннуң хандырылгазында, кадрлар-биле ажылда бар четпестерни чайладып, ону болдурбазын, моон соңгаар бо айтырыглар талазы-биле контрольду күштелдирерин дыка хөй кижилер саналдааннар. Партия-күрүне контролюүн комитеди, оон дузалаар бөлүктери болгаш постулары бо саналдарны боттандырарының хемчеглерин ажылдап кылып турар.

Мындыг отчёттарны доктаамал организастап, чоннуң үнүнге дыңнангыр болуру, олар-биле быжыг харылзааны тудары бистиң кол сорулгавыс болур.

С. ОРУС-ООЛ,
Тес-Хем районда партия-күрүне контроль комитединиң даргазы.

Улуг-Хемниң ыяш ажыл-агый черинің ыяш дилдирер цехинің ажылчыннары коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алыр дээш шудургу ажылдап турарлар. Ол цехтің шалыпчы кижилери өске өөрүнге ажылдың аргазын айтып берип, дузалажып, оларны баштап, сорук киирип турар. Хой-ниитинің ажыл-хөрээнге идепкейлиг киришпишаан, бодунуң даанган ажылын хүн бүрү 110—115 хуу күүседип турарларның саны хүн бүрү өзүп орар. Ажылчыннар боттарынга алган хүлээлгелерин ыяавыла күүседир дээш, амгы бо хүннерде улам күженишкинниг ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: Ыяш дилдирер цехтің мурнакчы кижилери: (солагай таладан оң талаже) ыяш харжактар белеткээр бригаданың бригадири М. Потылицын, чудук доораакчызы С. Очур, пилорамада ыяш дилдирикчизи И. Кислица.

Фото М. СҮГЕ-МААДЫРНЫЫ.

АК-СЕТКИЛДИГ ХӨЙ-НИИТИЧИ

«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны Хомушку Сүмбүү келир чылын 61 харлаар. Назы-хары улгатса-даа, ол ам-даа почтачылап ажылдавышаан, ниитиниң хөрээнге идепкейлиг киржип турар. Сумказын долдур солуннар, журналдар, чагаалар чүктеп алгаш, суурнун кудумчуларынга сергек базып олурда, кижи бүрүзү оон-биле мендилежип, ээлдек уткуп ап турар.

Эш Хомушку рабкоопта ревизия комиссиязының кежигүнү кижи болганда, магазиннериң ажылын хынап, илереттинген четпестерни чайладып алырын садыгжыларга сүмелеп келген. Чоокта чаа ол ыраккы турлагларда малчыннарның амыдырал-чурталгазын хайгаарап чорааш, чедип келген. Чамдык малчыннарны аъш-чем болгаш үлетпүр бараанны-биле доктаамал хандырбайн турарын билип алгаш, рабкооп даргазынга шуптузун чугаалап берген. Оон соонда рабкооп баштаар чери чедир хандыртынмайн келген бригадаларже болгаш фермаларже автолавканы чоруткан.

Чонну рабкоптун хуучулар кежигүнүнге калбаа-биле киирер дээш ол база-ла кызымак ажылдап келген. Тывага шаанда садыгны организастап эгелээн үези-биле амгы үени ол деннеп чугаалап орар. Шынап-ла, мурнуку чылдарга деңнээрге, Чыраа-Бажы рабкоптун магазиннеринде янзы-бүрү бараан көвүдээн. Магазиннер эргелекчилери, садыгжылар, складтар эргелекчилери, бухгалтерлер—колдууңда аныяктар. Оларның иштинде чеди кижи аныяктарның кежээки школазында өөренип турар. Рабкооп планныг онаалгаларын чедиишкинниг күүседип келген. Эрткен чылга деңнээрге, рабкооп бо чылын орулганы ийи катап хөйнү алган. Фермаларда 6 ларёк хөй-ниити эгелээшкин-биле ажылдап турар. Ында быжырып турар хлебтің шынары эки. Бо бүгү кылдынган ажылда кодээ Советтиң депутаты, ревизия комиссиязының кежигүнү Сүмбүү Данзыновичиниң үлүг-хуузу база кирген.

Садыг ажылын экижидер дээш үр үе иштинде ак-сеткилдиг кызымак ажылдап келгенин барымдаалааш, респотребсоюзтуң баштаар чери эш Хомушкуну «Совет кооперацияның шылгаракчызы» деп демдек-биле болгаш 25 рубль-биле шаңнаан.

Бистиң республиканың ревизия, столовая комиссияларының шупту кежигүннери Сүмбүү Данзыновичиниң ажылдаар болза, кооперация организацияларының ажыл-хөрээ амгызындан-даа экижиир ужурлуг. Назылап кыыза-даа, хөйнүң хөрээ дээш бүгү күжүн болгаш билиин харам чокка берип турар ол мурнакчы бүгүдеге үлегерлиг.

А. СИДОРКИН.

Чаа аттың тывылганы

Дөртен ажа берген назылыг, ортумак сыныг, күдер боттуг кижи мастерскаяда чыскаалдыр тургускулап каан чазанар столдар аразында шинчилеп базып тур.

— Хаарыылдың үндүрүк-киирик ап турар ужуру, сен холуңну шын тутпазында-дыр, Борис. Хаарыылдың бүгү өөз ыяшка бир дески дээп турар кылдыр тудар херек. Карактарны маңзаның уунче дорт көөр болгай. Бо, мынчаар, дээш өөренікчиниң чалап турган кертик-картык маңзазын дорт салгылапкан.

Өске бир өөренікчи стол будунда кадат хап чалап турда, аңда келир.

— Кадагның бөргүнге маска чөвээ саң дорт дүжүп турар кылдыр, чазыг чок кагар чоор, Мяша. Бо, эки көр, дээш, кадагны ийи каккаш-да ыяшче киир шаапкаш, хүлумзүреп тургулаар. Шын кагарга күжүр кадат артында-ла ырлай каптар чоор.

База бир ийи оол саңдайлар буттары кылыр ыяшты одура хирээлеп чадашкан турлар.

— Бажыңар бир ийинче халайтпаңар. Бызаңчы кижи башбиле холду шын шугумга тургузар чоор. Хирээни ийлендирбейн, ыяшка доора, дорт салгаш, суудур, хирээниң кайы-даа уштарынга үндүр хирээлээр херек.

— Бо мынчаар! Быжыг тудуңар.

Бо болза, Барыын-Хемчик районда Дөң-Терезин сес чыл школазының күш-ажыл башкызы Доржу Монгуш Топтуг-ооловичиже маңнаар. Үүге дизе, ол-ла машина-чепсектерни боду-ла кылып каан чүве дег, Доржу ындыг кайгамчык эки билир кижи.

Монгуш Топтуг-оолович ыңай-бээр чалаашкынга дораан-на чедип келгеш, «аараан» техниканың хөрээн кезек шинчилеп, олуй-солуй туткулааш, ээргилээн соонда, мотор амыраан дег, ындыгаадыр ырлай бээр-ле болгай.

Доржу дээрге кандыг-даа нарын шактарның берттинген кезектерин дораан-на кылып каар, ындыг эки мастер.

Ак тана дег хензигие алдын шактар «сылданы» бээрге, Дөң-Терезин кыстары база-да Монгуш Топтуг-ооловичиже маңнажыр. Оозу бичии шакчыгашты чазып көргүлээш, ине бажы-биле кезек чушкугулаан соонда, шак-даа чыраалап чоруп каар.

Чамдык кижилер Монгуш Топтуг-ооловичини ынча хөй чүвелер септеп, кылып турар кижи, улустуң акша-шаңналынга амырап-ла тур боор деп бодаар чадавас. Ындыг янзылыг бодал Монгуш Топтуг-ооловичиге дорамчылаа болур.

Бир катап школа коллективи Улуг-Актан одаар ыяш сөөртүп чорда, Кызыл-Мажалык чурттуг таныважы чолаачы кижи черинің черинге машиназын үреп алган, чадашкан турган.

Доржу үш шак иштинде ораадажып келгеш, машинаны кылып каан. Оон таныважы чолаачы улуу-биле өөрүп четтиргенин илереткеш, Доржуга 5 рубль сунгаш, ал деп албадап-ла турган. Ынчаарга Доржу хорадай бергеш, мынча дээн:

— Улус чүвези кылып бергеш, оон хөлезини-биле аргаланып чоруур кижи деп бодап тур сен бе?

Мындыг чаагай сеткилдиг, кижилерге ачы-дузалыг кижилерни чон хүндүлээр болгаш харын-даа аңла чаа буянныг атты тыпсын каар чүве болгай. Ынчаарга Доржу Монгуш Топтуг-ооловичини чон «Дарган» деп адай берген. Бистиң суурнуң чурттакчылары машинадаа, печка-даа үрели бээрге, Доржуга эвес, а «Дарганга» баар дижирлер.

МОНГУШ ЭРГЕП.

Дүүнгү солдат—бөгүн бетончу

Сандаков Киим-оол шериг хөрээн эрттиргеш, төрээн Тывазынче ээп чаныып келген. Албанны эрттирип турган, Ак-Довуракты улуг тудуунга барып ажылдаарын күзеп чораан. Киим-оолдуң хөрээн «Совет Армияның тергиини» деп хөрек демдээ каастап чоруур. Шеригниң политиктиг өөредилгезинге чурумнуг эки шиңгээткени дээш, командылал черинден каш удаа аас шаңналын, грамоталарны ап келген. Төрээн «Күш-ажылдың хостуу» колхозтуң Эйлиг-Хем салбырына келгеш, колхозтуң күрүнеге эзт-дүк садарынга идепкейлиг киржип, уран үүлдүң идепкейлиг киржикчилериниң бирээзи бооп турган. Колхозтуң «Колхозчу», «Крокодил», «Комсомолчу прожектор» деп хана солуннарының идепкейлиг бижикчизи турган. Киим-оол СЭКП-ниң кежигүнүнге кандидат.

Ак-Довуракты онза чугула тудуунга ажылчы күштер херегин билгеш, эш-өөрү-биле комсомолчу путёвканы алгаш хапкан. Амгы үеде бетончулап ажылдап турар. Аныяк оолга баштай бергелер турза-даа, ол оларны ажып эрткен, оон ажылга кызымаккайын чон чугаалажы берген. Дүүнгү солдат—бөгүн чонуң улуг тудуунга бодунун улуг-биче-даа бол хуузун кириштирер дээш, кызымаккай ажылдап турар.

Н. БИЧЕ-ООЛ,
бетончик.

Четпестерни илередип узуткаар

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозта партия-күрүне контроль комитединге дузалаар бөлүк бодунуң чорудар ажылының планын тургузуп алган ажылдап турар. Бөлүктүң кежигүннери О. Откан-оол, К. Седип-оол, М. Доржу болгаш өскелер-даа хыналданы кылып, четпестерни илередип турарлар. Оларның чоруткан ажылын дараазында чижектер тода көргүзүп турар.

Чолаачы эш Сүвүр-оол оваарымча чогу-биле ГАЗ-51 машиназын аварияга таварыштырган, колхозка 246 рубльдің каражазын чедирген. Ол ышкаш, колхозтуң пекарнязынга ажылдап турган эштер Семис-Кара, Саая, Шура олар бухгалтерниң серемчилел чогун ажыглап алгаш, 11 ай иштинде 2355 кг хлебти боттары чарыгдаан. Ол чарыгдалын дуглап алыр дээш, колхозчу М. Доржунуң кырынга 107 кг хлебти артыкка бижээн болган. Партия-күрүне контроль комитединге дузалаар бөлүктүң хуралынга тодаргай шиитпирни үндүргеш, буруулуг эштерден колхозка чедирген когаралды төлеттирген.

№ 1, 2 сүт-бараан фермаларын хынап көргеш, чамдык үелерде инектерин сагбайн эрттирип турган саанчыларны илереткеннер. Ажылга ындыг харыысалга чок чоруктуң түннелинде сүт планы күүсеттинмээн.

Колхозтуң чамдык чолаачылары автомашиналарын боттарының турары-биле ажыглап, харын-даа оттулар ыяшты безин элээн ырак черлерден сөөртүп ап келгени илерээн. Оон-биле кады, тудуг бригадазының ажылында четпестер база бар. Тудугжулар бригадири эш Анай-оолдуң харыысалга чок ажылдап келгениниң Кара-Талга туткан чаа инек кажаазын бускаш, катап тудар ужурга таварышкан. Чаңгыс организацияга, албан черинге дакпырлап ажылдааны дээш шалың төлээрин хорууур дугайында доктаалды үреп турган таварылгалар база бар. Мал чемнерин камнаар сорулга турбуже, № 3 хойжу бригаданың бригадири эш Чикчап 5 тонна сигенни чорумал малга чиртип каан.

Күску кыргылда үезинде электрилиг кыргылда аппаратын ажыглаваанындан хөй чидириг бар болган болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүг бедивээн. Ол аппараттарны чамдык эштер кам чок эдилеп турган. Чижээ, Сат Седип ээлеп турган аппаратын ээн черге клаптарга, оон кежектери үрелген.

Малчыннарның ажылында база чамдык четпестер илерээн. О. Байлаа ниитиниң хөрөңгизин багай кадагалааш, 15 хойну ис чок чидирген. Инек кадарчылары эштер Ыдымай, Семис-оол хүлээнген малын чамдыкта кадарбайн, ээн сүрүп турган. Олар малының кажаазын чылыглаарын база бодавастар. Хойжулар Амыр-оол, Байыр-Белек, Маңнай, Очур-оол ажааган хоюн хар кырынга хондура бээр таварылгалар турган. № 1, 3 хойжу бригадаларның бригадирлери хой кадарбайн турарлар. № 1, 2 сүт-бараан фермаларының учётчиктери колхоз төвүнде чурттап, ырак черге барып-кээп ажылдап турарындан фермаларда чогуур контроль тургустунмаан болгаш саггаан сүттүң чамдыызы будалып турар.

Үүгле бир чыл иштинде безин клуб эргелекчизинден дөрт кижи халашкан. Оон түннелинде 75 м шарыг пос, 20 м соңга пөзу, 3 дошпулуур, 1 мандолин читкен болгаш 16 сандай, бир көжеге пөзу, 2 эжик кидизи база өске-даа өртектиг үүлдер үрелген.

Ажыл-агыйның кандыг-даа адырларында бар четпестерни моон соңгаар оон-даа дидим илередипишаан, ам-даа шалыпчы ажылдаары—дузалаар бөлүктүң сорулгазы.

О. ОЧУР-ООЛ,
партия-күрүне контроль комитединге дузалаар бөлүктүң даргазы.

Моол журналистерниң съездизи

Моол Арат Республиканың журналистериниң бирги съездизи чоокта чаа Улан-Баторга болуп эрткен. Съездиге республиканың журналистер эвилелиниң дөрт үүс ажыг кежигүннериниң 104 төлөөлери киришкен. Сонгуткан төлөөлерден аңгыда парлалганың болгаш радионуң ажылдакчылары, солуннарның идепкейлиг бижикчилери база съездиге олурушкан.

«Бистиң журналистеривис — партияның хөрөө дээш идепкейлиг демиселчилер» деп темага Г. Очирбатының илеткелин съездиге дыңнап чугаалашкан.

Моолдуң Араттың Революстуг партиязының улуг сагыш салыышкынының ачызында чуртта парлалганың болгаш радионуң хөгжүлдезиниң дугайын илеткелчи тодаргай демдеглээн. Республикада ам үеде төп болгаш чер-чернин 50 ажыг солуннары, журналдары үнүп турар. Оларның бир удаа үнер тиражы 600 муң ажып, чурттуң ийи кижизинге-ле солуп азы журнал онаажып турар. Үргүлчү доктаамал үнер парлалгадан аңгыда ном парлалгазы база өскен. 1963 чылда 2.600 муң нинти тиражтыг номну парлап үндүрген, ол болза 1951 чылдагызындан ном парлап үндүрери 30 ажыг хуу өскени ол. Радио моол араттарның культурлуг амыдыралының чугула түүлү болу берген. Чуртта радио точкаларының саны 1957 чылда турганындан ийи каттаан ажыг өскен. Төп радио станциязы хүн бүрүде ийи программа-биле 21 шакта бүгү чуртка дамчыдылганы кылып турар. Ол болза 1959 чылдагызындан барык ийи катап өскени ол.

Моол парлалганың болгаш радионуң хөгжүдези-биле чергелештир журналисчи кадрларның саны болгаш мергежили база өскен. Солуннарның болгаш журналдарның, ном үндүрер черлериниң болгаш радионуң беш үүс хире ажылдакчылары журналисчи хүлөөлгени күүседип турар. Оон аңгыда төп болгаш чер-чер парлалгазының, радиозунуң кол күжү — 10 муң ажыг эки-тура бижикчилер болуп турар.

Моолдуң революстуг парлалгазы, оон ажылдакчылары, журналистер боттарының чуртунга социализмниң бүрүн тиилелгези дээш, бүгү арат чонның демиселлинге идепкейлиг киржип, МАРП-ниң организакчы, сорук киирикчи ажыл-хөрөөниң шынчы дузалакчылары болуп турарын моол журналистерниң бирги съездизиниң киржикчилери тодаргай чижектер-биле көргүзүп демдеглээннер.

Моолдуң журналистериниң эвилели 1950 чылда үндезилеттинген болгаш 1953 чылдың күзүнүнде моол журналистерниң эвилелиниң оргкомитединиң баштайгы хуралы журналистер эвилелиниң баштаар черин сонгуп тургускан. Оон бээр журналистер эвилелиниң чорудуп келген ажылын съездиге кол илеткелге демдеглээн. Журналистер эвилелиниң кежигүннери ам үеде 400 кижи чедип, чер-черде 31 салбырларлыг болган. 1960—1961 чылларда моол журналистер эвилели ийи чыл хуусаалыг кежээки курсту Улан-Баторга организастаан болгаш ону 60 хире кижи доосан. Хоорай, көдээниң журналистериниң мергежилин бедидериниң семинарларын каш удаа чыыдырган.

Чурт иштиниң болгаш даштыкы чурттарның дээди өредилге черлеринде 250 хире кижи журналистин дээди мергежилин өренип турар.

Моол журналистерниң даштыкы харылзаазы улам калбарган. Журналистер эвилели бодунуң тургустунуп келген үеинден эгелээш-ле бүгү делегейге тайбың болгаш улустар аразынга найырал дээш, бүгү чурттарның дешпилгелиг журналистери-биле кады демисежип, 1950 чылда Делегейниң журналистер организациязынга бактаан кирген. Делегейниң журналистер организациязының III, IV, V конференциларынга, Делегей журналистериниң I, II, III ужуражышкыннарынга киржип келген.

МАР-га даштыкы чурттардан аалдап кээп турар корреспондентилерни моол журналистер күзелдии-биле уткуп ап, боттарының чуртунуң амыдыралы-биле таныштырып турар. Эвилелдің тургустунуп келген үеинден бээр делегейниң бүгү диптеринден 110 хире журналистер Моолга аалдап чораан болгаш моол журналистерден 90 ажыг кижи Совет Эвилелинге, социалистиг лагерьниң болгаш делегейниң өске-даа чурттарынга корреспондентилеп, аалдап, даштыкы күрүнелериниң журналистериниң хуралдарынга киржири-биле чорааннар.

Совет Эвилелиниң журналистеринден «Известия» солуннуң редакторунуң оралакчызы Г. Ошеверов, Киргизияның журналистер эвилелиниң баштаар черинин даргазы Т. Суванбердиев, чехословак журналистерден «Кежээки Прага» солуннуң редакторунуң оралакчызы Владислов Исл олар моол журналистер эвилелиниң съездизинге аалчы болуп олурушканнар.

Совет Киргизиядан аалчы Т. Суванбердиев совет журналистерниң өмүнээзинден моол журналистерге байыр чедирип, чүве чугаалавышаан, МАР-ның журналистер эвилелиниң бирги съездизинге ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черинин байырлыг чагаазын номчаан болгаш белээн бараалгаткан.

Делегейниң журналистериниң үшкү ужуражышкынының түүнделдериниң дугайында ол ужуражышкынның киржикчизи Ж. Сундуйнуң информациязын съездиниң киржикчилери улуг түүлдүгүнүүшкүн-биле хүлээп алган. Съездиге Делегейниң журналистер организациязындан болгаш өске-даа хөй-хөй черлерден байырлыг телеграммалар, чагаалар келген.

Моол журналистерниң бирги съездизи МАР-ның журналистер эвилелиниң Уставын бадылаан болгаш эвилелдин баштаар черин 41 кижи составтыг кылдыр сонгаан. Республиканың журналистериниң баштаар черинин даргазынга «Үнэн» солуннуң кол редактору Ц. Намсрай, секретарьларынга Ж. Сундуй, Д. Тарва, О. Пунцаг, Г. Очурбат, Н. Шаравиш, Н. Мятив олар сонгуттурган.

МАРП-ниң Төп Комитединге съездиниң чоруткан байырлыг чагаазында мынча деп турар:

«Маркс биле Ленинниң өредиинге кезээде шынчы болуп, пролетаржы интернационализмнин принцивин барымдаалап, буржуаз идеологияга удур эптеш чок демисежип, социализмниң болгаш коммунизмниң хөрөөнге мергежил билиивисти, энергиявысты бээр бис деп журналистер, бистер төрөөн партиявыска бадыткалывысты илередип тур бис».

Уруг төрүттүнгенде оны даңзылаарда, оон ада-иезинге тыпсыр медальды Ленинградта кылып үндүрген. Медальдың арын талазында Ленинградтың эмблемазын— Неваның дөлеминде куяк машина кырында турар В. И. Ленинни сиилип каан. Өске талазында мынча деп бижээн: «Ленинградка төрүттүнген уругга». Ооларга тыпсыр медаль ак-көк өңнүг, уругларга тыпсыры—өкпең өңнүг.

Ада-иезинге турасхаалдыг медальдарны тывыспышаан, чаа төрүттүнгеннерни бир дугаарында даңзылаары чоокку эрткен хүннерде байырлалдыг байдалга болган.

ЧУРУКТА: Ленхоорсоветтиң күүскомунуң секретары Н. Д. Христофоровтуң Владимир болгаш Валентина Калашниковтарга Михаил деп оглунуң төрүттүнгени-биле байыр чедирип, турасхаалдыг медальды оларга тыпсып турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БЭДЧ-ниң Күүскомунуң хуралы

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Бот-бодунга Экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң (БЭДЧ-ниң) Күүскомунуң онгу хуралы Бухарестиде ажыттынган. Ол хуралда экономиктиг болгаш эртемтехниктиг кады ажылдажылганың чугула айтырыгларын чугаалажып көрүп турар.

Румын Улус Республиканың төлөөлөнчизи, РУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы Александру Бырлэдяну хуралды даргалап турар.

Гроссмейстер В. Смыслов чугаалап тур

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). «ССРЭ-ниң хөл-шыдыраа чемпионадынга элээн каш киржикчилер бирги черни үлежир апаар боор деп бодап тур мен» —деп, Ленинградка чедип келген гроссмейстер В. Смыслов СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Мурнунда делегей чемпиону турган В. Смыслов ол маргылдаа дугайында болалыр солушкан:

— Чурттуң амгы бирги чери дээш күжениишкинниг, кончуг чидиг демисел «оожум далаш» деп кыйгырыгбиле калбарып үнген. Маргылдааның киржикчи бүрүзү бодунуң уран аргазын ажылдап кылган, ынчалза-даа оларны чаңгыс түүл—ужуттээн алдыларының санына кирер түүкүл каттыштырып турар. Ол чедишкин ССРЭ-ниң зона аайы-биле маргылдаазынга — делегейниң чаа чемпионадының шилишкин салыышкынынга киреринин аргазын бээр.

Тиилээрининг идегелин өскүнмайн, бурунгаар оожум шимчеп чоруурунуң үлегерин Л. Штейн көргүзүп турар. Он дөртку салыышкынның соонда ол бирги черни өөлеп турар (9,5 санныг), а ол оон мурнунда маргылдаага «хайымның хааны» деп санадып турган болгай. Тоску салыда Штейн А. Новопашинни тиилеп каан, «удуп апканым ол бе?» деп кайгай берген дижир-дир.

Штейнден аңгыда Б. Спасский, Р. Холмов болгаш Е. Геллер олар туттурбайн чорун турар. Олар дөртөөлөө—бистиң гроссмейстерлеривистиң «күчүлүг бөлүү» болгай. Бир эвес маныттынмаан түүе болу бербес болза, олар зона аайының маргылдаазынга киржир апаар.

Чурттуң чемпиону В. Корчной эгезинде пат эгелээш, хөй-хөй кижилерни өгөндирген турган. Ынчалза-да ам 8,5 санны алган, «шыдыраа өргөөзиниң эжинге» чыпшыр чедип келген.

А. Суэтин көрүштүг болгаш чидиг ойнаашкыны-биле көрүкчүлерни хамыктан артык өөрткен. А. Суэтин шынап-ла көрүштүг кылдыр ойнап турар.

Л. Полугаевскийниң Суэтин болгаш Корчной-биле салыышкыннарга аштырганын тайылбырлаары бергедир. Ынчалза-да талантылыг москвачы гроссмейстер чоокку салыышкыннарга удар боор деп бодап тур мен.

Мен зона аайы-биле маргылдаага киржир мен бе? Ийе, киржир мен, ам белеткеним тур мен. Белеткел кылыр сорулга-биле чоокку хүннерде Швецияже чоруткам, Стокгольмга шагаада болур шыдыраа маргылдаазынга киржир мен.

Мурнунда — Гастингс

ЛОНДОН. (СЭТА). Англияның далай чанында улуг эвес хоорайы Гастингске болур чанчыл болган 39-ку маргылдаага 14 чурттарның шыдыраачылары киржир. Чаа чылдың будүүзүнде—декабрь 30-де Бельгияның, Данияның, Голландияның, Венгрияның, Францияның, Югославияның болгаш өске-даа чурттарның гроссмейстерлери, мастерлери аңаа ужуражыр. Совет шыдыраачыларының —делегей чемпиону турган М. Тальдың, мастер А. Хасинниң чеде бээрин болгаш ылангыя чанчылды хажытпышаан, хөрөөженнериниң делегей чемпиону Н. Гаприндашвилиниң «өр улустуң» маргылдаазынга киржирибиле чеде бээрин ында улуг сонуургал-биле манап турар.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

Автоаварияларны болдурбас

Транспортка озал-ондак болу бээр чоруктарны болдурбазының дугайында чугула айтыышкын, доктаалдарны үстүү органнардан моон мурнунда каш-даа удаа үндүрген турган. Ылаңгыя автомашинаны башкарып чоруур кижилер эзиртир түүлдү хөйдаа, эвээш-даа ижип алган чоруур болза, ол кижиниң чолаачылаар эргезин суд доктаалы чокка-ла бир чылда казыр дугайында Чарлыкты РСФСР-ниң Дээди Соведи хүлээп алган. Ол ышкаш кижилерни чүгле техника талазы-биле хынаттынган, кижилер чоруурунга таарымчалыг, сандайлыг, кыры үгектиг машиналарга өөртүр, шак ынчаар дериттинмээн машина-биле кижилер өөртүрүн шынгыы хоругдаар дугайында доктаал база бар. Ону бүгү-ле албан организацияларның удуртукчулары эки билирлер.

Ындыг турбуже, үстүнде чугула айтыышкыннарны күүсетпес, база автомашинаны башкарарының, ажылаарының дугайында Совет Эвилелинде куштүр болуп турар орук болгаш кудумчу шимчээшкининиң дүрүмнерин каржызы-биле хажыдар чоруктар Чөөн-Хемчик районда бар.

Оон чылдагаанындан районга бо чылын автомашинаның 13 янзы-бүрү улуг озал-ондактары болган. Оон үржуундан 13 кижи амысындан чарылган, 13 кижи аар кемден, аскак-бүскек човуланга таварышканнар. Авариядан аңгыда транспорттуң чурумун үрөөн 273 таварылгалар болгулаан. 30 чолаачыларга административтиг хемчегларни хүлээткен.

Район иштинде штаттан дашкаар 43 автоинспекторлар ажылдап турар. Ындыг-даа болза оларның кылган ажылы көзүлбес, чүгле ат кадагалап чоруурлар. Автотранспорттуң чурумун үреп турарларны штаттан дашкаар автоинспекторларның талазындан тудуп, илереткен кижилер барыкла чок. Районнуң шагдаа органы кудумчу чуруму үреп, машинаны эзирик башкарар болгаш техника талазы-биле хынаттынмаан машинаны ажыглаар чолаачыларга, чамдык албан-дужаалын ажыглап алгаш чолаачыларга шын эвес айтыышкыннар бээр азы боттары машина башкарар эргези чок хирезинде машина башкарар кижилерге чогуур харыысалганы хүлээтпейн келгениннден районда автоавария кызырлыындан, харын көвүдеп турар. Болган озал-ондактарның хөй нуруузу чолаачыларның эзириинден болуп турарын фактылар көргүскен. Чадаана АТК-зының чолаачызы Зимейкин арага ижип алгаш, ыяш өөртүр машина кырынга шахта ажылчыны кижини олурту алгаш чоруп турган, бастырып каан. Оны улус суду 8 чылда шииткен. Ол-ла АТК-ның чолаачызы Кимоол эзирик чорааш, бир хамаатыны бастырып кааш, 7 чылда шииттирген. Ленин аттыг колхозтуң чолаачызы Дартан-оол чүктүг машинага 20 ажыг кижи олуртуп алгаш, озал-ондакка таваржып, бир кижиниң амытынына четкен болгаш 5 кижини кемдеткен. Дартан-оолду улус суду 5 чылда шииткен. «Сельхозтехниканың» Чадаана салбырының чолаачызы Витодо эзиртир арагалап алгаш, машинаазын андарганындан кабинага чораан тускай эртемниг зоотехник уругну өлүрген, оон хөрөөн көргеш, суд 10 чылда оон хосталгазын казып шииткен. «Искра» колхозтуң чолаачызы коммунист Чимит эзирик машина андаргаш, 6 чаш уруглуг хөрөөжен Долбаны өлүрген болгаш бир кижиниң будун сыккан, улус суду Чимитти 8 чылда шииткен. СЭКПниң XXII съездизи аттыг колхозтуң чолаачызы Сат биле Чадаана АТК-зының чолаачызы Завтраков олар машина үскүлештиргеш. 4 механизаторларны амызындан когараткан.

Машина эдилеп турар албан организацияларның, колхоз, совхозтарның удуртукчулары боттарында бар машина-техниканы камныг эдилевес, үрелчек септеттинмээн машиналарны ажыглааш, озал-ондактыг түүлдерни кылыр таварылгалар база бар. Чамдык албан черлериниң болгаш колхозтарның удуртукчулары машина башкарар эргези чок хирезинде, албан-дужаалын ажыглан алгаш, машина башкарып, чурум чок чорукту кылып турарлар. Ол ышкаш күрүнениң машина-техниказын эрге-дужаалын ажыглап алгаш, амы-хуузунда ажыглаар түүлдер бар. Чадаана ДЭУ-нуң инженери турган Бурнышев боду чолаачылаар эргези чок турган-ла, ол черниң чиик машиназын балыктап чоруп турган, үреп каан. «Тыва» совхозтуң инженери Молодилкин совхозтуң чиик машинаны бодунуң хуу аъды дег арагалап, мунуп турар.

Чамдык таварылгаларда авария кылып, кижилериң амы-тынынга чедип, хоойлу-дүрүмге удур үүлгедиг кылган чолаачыларны камгалап, оларны суд харысалгазынче киирбейн, холга алырын кызыдып, янзыбүрү характеристикалар бижиир, өске-биле чугаалаарга, агартырынче угланган айтырыг көдүрүп турар удуртукчулар база бар. Чижээ, Чадаана АТК-зының начальниги эш Ваньков каш удаа ындыг чорукту кылып, харын-да чолаачыларны шиидип каарга, хоойлу-дүрүм черинин ажылдакчыларынга удур сөс-чугааны кылып турган. «Сельхозтехниканың» Чадаана салбырының начальниги эш Каков өлүмнүг ондак кылган болгаш күрүнеге 1723 рубль когарал чедирген С. М. Соловьевтуң хөрөөн суд көрүп турда, боду хөй-ниитининг камгалакчызы болуп судка киржип, Соловьевтуң эзирик чораанын чажырып, чедирген 1723 рубль когаралын «Сельхозтехниканың» когаралы кылдыр санааш, агартырын дилээн. «Искра» колхозтуң партия организациязының секретары К. Доржу базала Чимитти камгалаан хевирлиг характеристиканы берген турган. А оларның үүлгеткен озал-ондактары өө-не аймылдыг, кижилериң амтыны-биле холбашкан авариялар болур.

Районда хөй-хөй автомашиналарлыг организацияларда чолаачыларның ортузунда кижизидилге ажылы кончуг сула тургустунган. Оон түүнелинде арага-дарыга хандыр чоруктар көвүдээн. Районнуң шагдаа килдизиниң автоинспектору Күжүгет бодунуң хүлээлгезин багай күүседип, чүгле Чадаана хоорайны дескинин чоруп турар. Районнуң шагдаа килдизиниң чамдык ажылдакчылары автотранспорттуң чурумун үреп турарларны чогуур өй-шаанда хемчег албас, көрбөөченнеп эртип турарлар.

Транспорт чуруму үрөөрлер-биле демисел—хөй-ниитининг чугула хөрөө, ынчангаш кижи бүрүзү автотранспорттуң чурумун үрөөрлер-биле шыгыы демисежири чугула.

С. СЕРИН-ООЛ,
А. ДИГИК,
суд ажылдакчылары.

КАПИТАЛ ЧУРТТАРЫНДА АҢГЫ ДЕМИСЕЛИ

30 МУҢ ХӨЛЕЧИКТЕР ТИИЛЕЛГЕГЕ ЧЕДИР ДЕМИСЕЖИРИНГЕ БҮРҮН ШИИТПИРЛИГ

Италияның Сиракуз можузунун (Сицилия ортулук) 30 муң хөлечиктери демиселин үргүлчүлевишаан. Олар материалдыг байдалды эжижиерин чедип алырын ораладжып турар. Оларның кол негелделерин хандырарындан помещиктер ойталап турзажок, ажыл соксатканнар тиилелгеге чедир демисежиринге бүрүн шиитпирлиг болуп турар. Чурттуң кол профэвилел төптеринде бактаан турар профэвилелдер ажыл соксадыышкынын деткип турар.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ КОЛУМБИЯ АЖЫЛ СОКСАДЫП ТУРАР

Колумбияның алды улуг хоорайларында суд ажылдакчылары барык ийи неделяда ажыл соксадып, төлевээн ажыл төлевирин төлөөрин негеп турарлар. Букамаранга хоорайга олар барык үш хонукта ашты чарлааннар. Почтаның болгаш телеграфтың ажыл соксаткан 7 муң ажылдакчылары ажыл төлевирин көвүдедирин болгаш 1960 чылдан бээр төлевейн келген ажыл төлевирин төлөөрин негээн. Боттарының хереглелдерин хандырар талазы-биле аазаашкынны чазактан олар чедип алган.

«Могольон» деп пөс-таавы фабриказының ажылчыннары ажыл төлевирин бедидериниң ойталаанынга удурланыышкынның демдээ кылдыр ийи неделяда ажыл соксатканнар. Боливар можунуң ажылчы чоннарының федерациязы ол фабриканың ажылчыннарын деткип, ажыл соксадыышкынын чарлаан. Ажыл соксадыышкынын базары-биле чазак полицияны болгаш далай чадаг шериниң кезектерин мобилизастаан. Ажыл соксатканнар биле полицияның аразынга үскүлежиишкин үеинде элээн каш кижи балыгланган болгаш ажылчыннарны тудуп хоругдаан.

ПРОФЭВИЛЕЛИНЧЕ ПОЛИЦЕЙЖИ ХАЛДААШКЫН

Беш хоорайларга япон полиция күрүне демир оруктарының машинистериниң национал профэвилелиниң тус черлерде салбырларының бажыннарынче халдаашкын кылган.

60 муң кежигүннүг ол профэвилели демир оруктарда күш-ажылдың интенсификациязына удур шиитпирлиг демиселди чорудуп турар.

ЧУРТТАЛГА БАЙДАЛДАРЫН ЭКИЖИДЕР ДЭЭШ

Гарлемде (Нью-Йорк) бажың хөлезилекчилериниң ажыл соксадыышкыны үргүлчүлеп турар. Казанактарда чурттап турар бир муң хире негр өг-бүлелер бажың хөлезинин улуу-биле чиигедирин болгаш соңгаарлаттынмас септелгени чорударын негеп турар.

(СЭТА).

Президент Джонсоннуң парлалга конференциязы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Ам эң кол сорулга болза, делегейге чурттаарын өөренип алырында болур деп, АКШ-тың президентизи Линдон Джонсон декабрь 18-те болган парлалга конференциязынга медеглээн.

Чоокку үеде ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. С. Хрущев-биле бодунуң ужуражып болур аргазын канчаар көрүп турар ирги? деп, президент Джонсондан айтырган.

— Бир эвес ындыг ужуражышкын ажыктыг түүнелдерни бээр болза, делегейде кайы-даа ажылдакчыбиле кандыг-даа үеде ужуражырынга белен болгаш ону күзеп турар мен— деп, Джонсон чугаалаан. Кажан ындыг бадыткаашкыннар тургустунуп келгенде шиитпирни хүлээп алыр болгаш ол дугайын силерге дыңнадырын өөрүүр мен.

АКШ-тың күрүне секретарының америк аразының херектериниң талазы-биле дузалакчызы Томас Манны Латин Американың херектериниң талазы-биле бодумнуң тускай дузалакчым кылдыр томуйлаан мен дээрзин президент Джонсон дыңнаткан. Томас Манн бо ийи хүлээлгени хары угда күүседир. Барыын бөмбүрзекке АКШ-тың чазааның политиказын таарыштыр каттыштырары дээш Томас Манн харыылаар болгаш Латин Американың херектериниң талазыбиле ажылдап турар өске-даа хөй-хөй америк органнарның ажыл-чорудулгазын каттыштырып, делегей организациялары-биле харылзааны тудар.

7-ги флоттуң кол кезии болур элээн каш шериг корабльдерин Индий океанче чорударын Каттышкан Штаттар планнап турар ирги бе? деп президентиден айтырган.

Джонсон ол планны тодаргай тайылбырлаарындан ойталаан. Киирерин бодап турар планнарны камгалал министерствозу тургузар ужурлуг деп, ол чугаалаан. Камгалал министри Макнамара АКШ-ка чаныс келгеш ол дугайын силерге дыңнадырынга өөрүүр боор деп, Джонсон немеп чугаалаан.

Патриоттарның чедиишкиннери

ПАРИЖ. (СЭТА). «Португали» Гвинеяның патриоттары Салазарның колониалисчи шериглеринге удур мадырлыг демиселди үргүлчүлеп турар. Чоокта чаа Мапсаба—Биссора аразында орукка гвинея партизаннар португали солдаттар өлүрген чеди чүк машиналарынга халдаашкын кылган. Салазаржы шаажылакчылар 56 кижизин өлүртүп когаран. Партизаннар хөй санныг шериг херекселин хунаап алганнар. Ол дугайын «Юманите» солунга «португали» Гвинеяның болгаш Ногаан-Думчук ортулуктарның хосталгазы дээш демиселдиң африка партиязының парлап үндүрген дыңнадыында чугаалап турар. Биссорадан ийи километр ырак черге ол партияның отрядтарының дайынчылары колониалисчи шериглерге халдаан болгаш 35 португали солдаттарны чок кылган.

ХАМААТЫЛАР!

Школаларга, уруглар бажыңнарынга болгаш өске-даа албан черлеринге тургузар чаа чыл ёлкаларының өрт талазы-биле айыыл чок болурун харыылаар кижилер ол черлериниң удуртукчулары (эргелекчилер болгаш директорлар) болур. Чер-черде өртке удур органнарның төлөөлекчилериниң баш удур хынап көрбээни зал азы өрээл иштинге база ол органнарның бижимел чөпшээрели чокта ёлка тургузарын хоругдаар.

Елканы бажыңның ийиден белик эвес каъдынга зал ортузунга шавыштыр кылган даавырга азы элезин урган хааржакка быжыглааш, бажыңның ханазындан бир метр ырак база оон дээвиринден бир метр чавыс кылдыр тургузар. Елканы ийиден эвээш эвес үнер эжиктерлиг зал, өрээл иштинге тургузар, ол эжиктерни байырлал хүннериниде ажыктылаан турар ужуралуг. Елка тургускан бажың иштинге өрт өжүрер 2—3-тен эвээш эвес тускай кидисти, ёлканың мыыцай чоогунга суг куткан 2—3 демир хуунну тургузар. Электри чырыткызы чок школа, уруглар бажыңнарының иштинге болгаш өске-даа албан черлеринге ёлканы чүгле хүндүс тургузар, аңаа лаа кыпсырын шуут хоругдаар. Елканы чүгле электри күжүн чавызадыр трансформаторну дамчыштыр 12 вольтулуг электри лампажыгаштар-биле каастап болур. 110—120 вольт күштүг токту электри күжүн чавызадыр трансформатор чокка ажыглаарда, гирлянд деп тускай электри проводаларда 12 вольтулуг лампажыгаштарны удаа-дараалаштыр кыпсыр.

Елка каасталгазынга звонок дамчыдар проводаны болгаш радиоустановка проводазын ажыглап болбас.

Елканы болгаш албан черлериниң бажыңнарын каастаарда, дараазында түүлдерни хоругдаар:

а) юцеллулоидтиг болгаш өскедаа кывыычал ойнаарактарны база каасталгаларны азарын;

б) ёлка шивизиниң будуктарын, а ол ышкаш бажың иштин каастаары-биле хөвеции чажарын болгаш хөвең кылыгларны азарын;

в) бажың иштинге янзы-бүрү фейерверктерни, бенгал лааларны болгаш өске-даа түүлдерни кыпсырын, ёлка байырлалының киржикчилери уругларың болгаш улуг-даа кижилериниң хөвең, саазын, марлядан кылган костюмнерлиг келирин хоруур.

Елка тургускан бажың иштинге өрт өөскүүр болза, ол дугайын өртке удур командага доп-дораан дыңнадыр болгаш ону бар херекселдери-биле өжүреринин хемчеглерин алыр.

ТЫВА АССР-НИҢ ХККМ
ӨРТКЕ УДУР КАМГАЛАЛ
КИЛДИЗИ.

КИНОТЕАТРЛАРГА

БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Полустанок» 9,30 11.10, 12.50, 2.30, 4.10, 5.50, 7.30, 9.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Уругларга программалар 10, «Өлүм чок чоруктуң соонда үш хонук» 11, 1, 3, 7. «Аныяк тура-халыычы» 5, «Гаванада карнавал», «Бин Ленинградка артып каар», «Өлүм чок чоруктуң соонда үш хонук» 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кочубей» 2.30, «Кызара» (1-2 сериялары) - 4, 6.30, «Дагларда обсерватория», «Харлыг идиктер», «Шокарларның хөрөө» 9 шактарда.

«ВОСТОК»: «Евгений Онегин» 3.15. 7.15, «Хүннөрек шынаанның ырызы» 5.15, «Чалгынныг хаакчылар», «Хүннөрек шынаанның ырызы» 9.15 шактарда.

РЕДАКЦИЯ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин — Кравченко-кудумчузу, бажын № 3 телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң оралакчыларының 35 — 24,25 — 38, идеология хилдизинин 37—13: харыысалгалыг секретарының 23—35. Кызыл ажыл-агый будуруулгезинин болгаш партийжи амыдырал килдизинин 37—13, 23—54, үлетүр будуруулгезинин болгаш партийжи амыдырал килдизинин 22—64, чагаа, ажылчын болгаш колхоз корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал килдистериниң 21—27, иштики информация килдизинин 20—60, бухгалтериянын 31—75, корректорларның 21—47, солуун келбейн барганда 32—75 телефонче болгаар.

ТС—01542. Культура министерствозунуң типографиязы